

ПИСМА СА СЕЛА

ПРВО ПИСМО

Драги Пријатељу,

Чудиш се, је ли? Од куд, велиш, сад овај да се јави. А ја сам, ето видиш, баш хтео да те изненадам. Кад си ме позивао на сарадњу ћутао сам; нисам ти чак на твоје писмо ни одговорио. Зашто? Бог би то знао! Сад ми нешто напело да ти пишем, и ја сво узех перо. Шта да пишем? О чему? — О свему што је око мене, што гледам, што слушам. Ако мислиш да ово није за твој лист — не мораш печатати. Мене баш и не распиње слава списатељска; ја хоћу да ти причам о своме садашњем животу, о људима с којима се дружим, о надама и жељама и својим и њиним, јер сам се потпуно с њима изједначио. И мене сад море њихове бриге: невољно погледам на ову суву зиму без снега; плаше ме ове лепоте јапуарске, јер се бојим да их у априлу и мају не искијамо.

Иначе није ружно. Овде се да врло лепо проживети. Истина монотона је; али оном, који је од галаме и метежа побегао, годи овај мирни и тихи живот. Ја нарочито велим: *живот*, јер и ако је монотонија, није мртвило. Да видиш како и он има своје дражи. Само су те дражи сасвим друкчије: не узбуђују те, не гоне те да јуриш од једне другој, не праве те лептиром него челом. И нехотице застанеш над скаком стварчицом на кад је добро разгледаш тек онда видиш колико је лепа. И што год око себе погледаш, све је пуно интереса. Ја се непрестано чудим како ово или оно нисам раније запазио.

Јутрос сам порано и изишао у двориште. Сунце се баш јављало на обзору. Јутро тихо, нигде ветрића, а оно раскошно просуло своје зраке те неким светитељским сјајем, као ореолом, омотало сваку стварчицу. Ја дигох очи нада се и видех димове из сеоских кућица како се дижу небу као бели духови; пут им прав, ни један се не повија; иду у висине као душа праведникова... С крова ми полете јато голубова кружећи по оном златном зраку око моје главе, и очекујући да им дадем њихов оброк, који сам им редовно давао; узбунеше се и кокошке; и

мали прашчићи, из другог дворишта, и они су тражили свој оброк. Све се то смешало и сколило око мене, и ја се кренух да их нахраним.

Сусед ме поздравља и смеје се.

— Видиш ти како то све хоће да једе! — рече он.

— Па гладно је.

— Јеси мирно спав'о? — упита он окренувши разговор.

— Хвала Богу.

— Дуга ноћ, брате, к'о царева година. Ја се трипут будно: устанем — нигде зоре. Једва чекам да дан мало освоји!

— Ја кад легнем не будим се.

— Море, лако је вама, писменим, као поповом свецу.

— Каквом свецу?

— Па поповом.

— Што је њему лакше него другом свецу?

— Не знаш ти то! —

насмеја се он. — То је нека наша реч. Поповом је свецу лако што се поп уме замолити и другом свецу те му и овај мало помогне. Али ратаровом је свецу тешко, јер ратар не зна другог него њега, па каки год кијамент, а он своме свецу: „помози!“ Ето, моја слава св. Никола. Ја, што год почнем: „помози св. Никола!“ Ако је подићи терет: помози св. Никола! Ако је заорати: помози св. Никола! Ако се заглаби кобила: помози св. Никола! Тек мој свети Никола свуд, па је са мном и јадан и ка.

† Др. Радмила Лазаревић.

љав и озебао! Тако и ви, писмени људи! Кад се разбудиш а ти упалиш свећу, па књигу у руку. А ја — куд ћу? Утрнула ми једна страна од лежања, а ја се окрену на другу док и она не утрне!...

Ја се стадох смејати.

— Та јест! Ако ништа друго, бар смејати се лако.

Ја се уозбиљих и позвах га да напијемо по једну, на што он пристаде.

Да видиш ти како је тај мој сусед добар човек! — Ни налик на брата који је оделит од њега, и о коме не постоји баш лепо мишљење у селу.

То је човек преко педесет година, висок, сув, крупне кости, још прав, нешто мало изнурен радом и годинама, што се познaje по оним помућеним очима, што су некад биле црне и врло лепе, а сад дошле нешто блеђе и жутљајиве. Скроман да већ прелази скромност у стид. Кад ми дође увек пита: „има ли још кога?“ — јер није рад да изиђе „свакојак“ (тако он вели) пред људе. Нечег женског има и у понашању и у раду његову. Селаци воде: „он се требао родити као женско, па се некако окренуло.“ Јер, да само уђеш у његову малу кућицу по свему ћеш видети да тамо мирита умешна рука. Али то није рука његове жене, која је тако исто вредна, али нема његове умешности. Долани, полице, онај бели сто, столице, необојен креветак и чивилуци — све се то бели од чистоће. Собаца мирише на тамњан, босиљак и јабуке. Не можеш просто да се сит надишеш. Оне постелне ствари: јастуци везенци и понавје чисте и опрашене. Мало, али лепо и примамљиво. Ничега нема много, али што има све ваља. Нема он више од три кошнице, али у његовој кући има и мета и воска преко целе године; има неколико овчица, а његова жена има вуне и пређе као да је читаво стадо; о Божићу он коље три печенице: прасе, јагње и ћурку, и то од кад је закућно. Никад се ником није задужио, нити га је ко због дуга за рукав повукао. Кад од куд збере коју парцу, прво одвоји порезу и по нешто колико да се нађе „за случај“, и то се чува у заључаном сандуку што је под креветом, од којег он држи кључ уза се. За суд и судицу он не зна сем што порезу однесе или што оде на заповест кад биров позове. Кад је међу људима, он све ћути и слуша. Кад му се стану смејати, он рекне:

— На слушај шта паметни људи говоре. Да ми није било попа Пере и других паметних људи, ја не бих умео сести као човек, нити бих знао лећи у чисте понавје! Језа би ме рђа код толиког мога добра!

Само се у једном показивао господар, а то је око лонаца. Изврсан кувар. Свадбе, славе, у опште где је требало добар ручак зготовити, није се могло без њега. Чак су га и у друга села позивали. И он је одлазио; свакоме се одазивао свесрдно. И онда треба човек да га види. Колика сигурност у сваком покрету, колико достојанства! Нека Бог сачува сваког смртног да му што напомене.

— Шта велиш! Зар се ти нађе да мене учиш? А знаш ли ти коме сам ја ручак готовио? Покојном владци, море! И кад је ручао, он запита попа Перу: „Оче Перо, ко то зготови овако лепо аласку чорбу?“ А поп Пера мене на пред владку. „Јеси ли ти одавде, брате?“ — „Јесам господине владко!“ — „А где научи овако готовити?“ — „Овде, у селу, г. владко!“ — „Е, брате, алаз ти вера.“ — Па мени здрав дукат „мацарлију!“ А

знаш ли ти да је владика — владика. Он је ручавао и са краљевима и са великом господом, па ће сигурно боље знати шта ваља! Оступи одатле!

Збиља, заборавих ти рећи: име му је Симеун.

Ја га сачеках на капији и поздрависмо се. Он прво метну руку на прса и приклони се, па је онда тек пружи да се рукујемо. Позвах га у собу. На прагу он отресе своје опанке (то је увек радио, било блато било суво), скиде капу и уђе. Понудих му столицу и поседасмо.

Свака његова реч била је поткрепљена по неким аутором: „што реко Пера Савчин“, или „што каз'о неки покојни чича Марјан“ — тек код њега је увек неко рекао или казао оно што он вели. Селаци му се смеју зато, а ја, Бога ми, не. Што год сам код нас прочитао научних ствари, све су препуњене цитатима овога или онога. Кад га слушах где тако говори, дође ми нешто жао што се и он није бацио „на књигу“ — славан би то научар био. Јамчим животом да би до сад био академик!

— Па како је, како, чича Симеуне?

— Па, што рек'о неки покојни Димитрије Савкић, тешко би до памети, господине и комшија, а већ кад намет дође и мени лаку. Јутрос ураним и одем до свиња. Био сам ти, што рек'о онај, батли од јутра: крмача ми опрасила седморо. Па сад морам да се вјескам око свиња да не би.... знаш има — простићеш — прождрљуша! Ето лане једна, да не дођох, појела би све прашчиће.

— Е, шта ћеш? — рекох....

— А видим ја синоћ кад сам затварао свиње у свињац да ће бити нешто, па нарочито нећу да кажем деци. Волим тако по некад да их — што онај каз'о — прекорем што не пазе на мал. Па сад велим моме Јови: „А зар ти тако, а? А не знаш да нам лане мал' не страдаше прашчићи! Тешко мени, кад ја морам, што онај рек'о, свуд потрчати!“ А он да се изеде од муке. А ја волим што је он тако жесток за кућом! Што онај реко: ватра је у послу!

— Красна су ти дечица!

— Хвала је Богу, а хвала и теби, господине и комшија, који ти то мени велиш! Ја, што рекла нека покојна Пајка Ивина, волио бих да сам и мртав, него са децом срамотан! Зато ја њих и учим једнако да раде, само да раде и да се Богу моле! Све, што реко поп Пера, иде с тим. Ја кад радим, ја онда не мислим ни на шта зло; све велим: е ово ће ваљати! Знаш ли ти, господине и комшија, да ја, кад радим, не осећам ни зиме ни врућине; па ни бриге ме онда не море, и оне оду у беотрагију. Ето, летос, кад бише оне припекле, а ја нешто баратам око баште и чупкам траву, а дође комшија Иван: „Их, по Богу брате, како можеш! Што не ујаш мало? Проври мозак!“ — „Јок! велим ја. Ја 'вако радим, а ветрић пирка те ме разлађује!“ А јесте тако! Мени баш никако није било врућина.

Донесе каву и ракију и послужихе га. Он не хте.

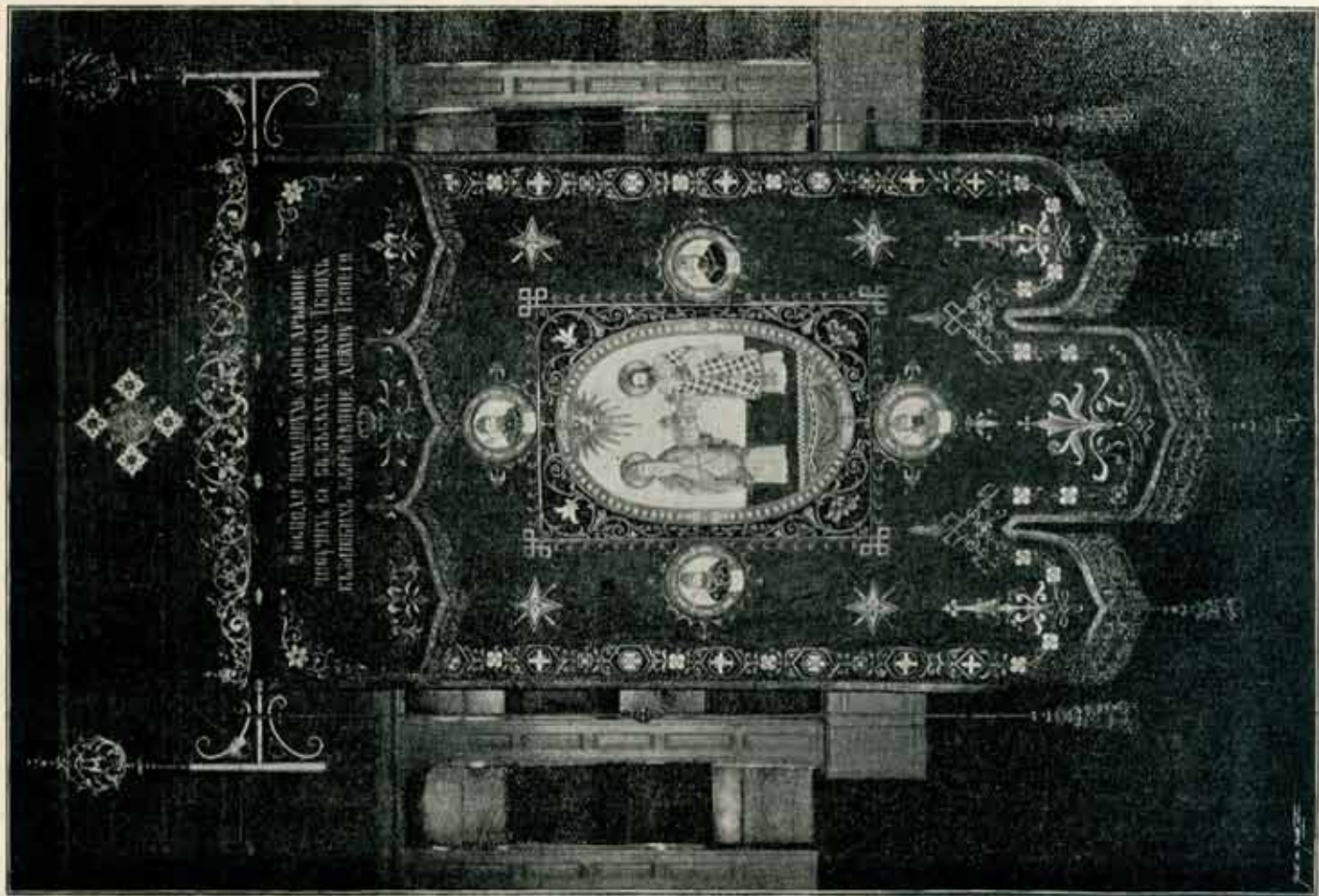
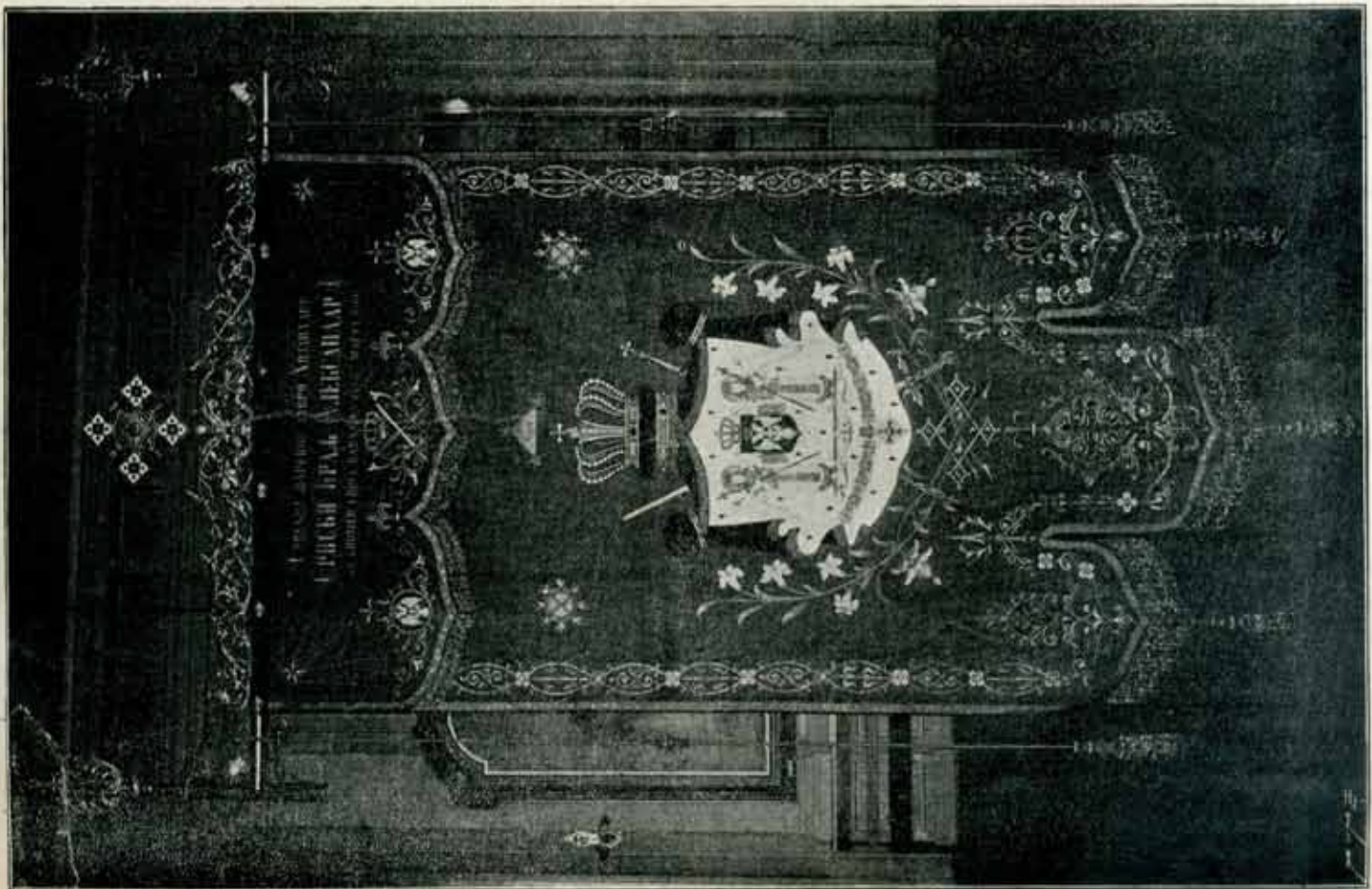
— Узми ти најпре — рече ми.

— Ама молим те!

— Оно, што рек'о ђед Марјан, не ваља у старом селу нов обичај заводити! Кад је тако ред у твојој кући нећу да кварим. Али код нас није тако. Од кад знам за себе, домаћин је у кући вајстарији и њему је и чест најпре.

— Код нас је овако.

— Та већ видим, али, господине и комшија, то не ваља! Много вам што шта у чаршији не ваља. Ја, истина,

Застава манастира Хиландара.
(Полази Н. В. Краља Александра I).

одавно нисам био у чаршији; али што сам видео код неког нашег Добросавића што тамо сад има дућан и оженио се — никако ми се не допада. Зове он мене у собу. Уђосмо. Његова жена — а млада и лепа жена — седи на се и не помаче с места кад ми уђосмо! Мени би некако незгодно. Није ми због мене, ја сам ту данас, па Бог те пита кад ћу опет доћи; ама ми је због њега, веселикаша. Не смем — ове ми мученице (показујући на ракију) пролазио куд и она! — да му погледам у очи, велим застидиће се, али он — јок! Него јој још вели: „Е, душо моја! Ово је онај чича-Симеун што сам ти причао да уме да готови јела“. Кад јој рече: *душо моја* — ја — што онај каз'о — у земљу да пропадне од стида! Седео сам ту, али не знам шта смо говорили. Она ми се кућа окреће око главе. Само мислим: зар то Милићин син?! Да ти знаш његову мајку, господине и комшија, ти би рекао да такве жене у свету више нема! И нема је вала! Какве је она муке премучила у оној кући и с оним народом, ја сумњам да је жив двоножац! Срећна је што није дочекала да види ово чудо!...

И још је причао мој сусед. Реч му је ишла глатко и кадар је оном искреношћу да занима човека. Говорио је и о том како је квареж ушао и у села, нарочито у женскиње.

— Почеле губити образ! Даније по неке старке, ја, што рек'о Петар Којадинов, не знам где би се део! Не поштују више ни старије. Ено моја сна, ха, што је за синовцем Мићом, неће свекру да полије! А Мића гледа на — ништа! А свекар јој, мој Јеврем, само сабже раменима. Него, вала, и он је крив. Не бих јој ја дао да се ребри по мојој кући, па да ми је на зеницу испала! Ја бих и њој и Мићи показао врата! Док живим, ја сам господар у својој кући и ту нико не заповеда сем Бога и мене! Јесте, тако је!

И оно му мутно око засја, и онај се стас исправи, и она понурена снага оживе. Сасвим други човек! Сва чистота душе блесну у очима; узрешан мушки понос оживе на цртама лица његова. Дође ми узвишенији; изгледао је као човек што улива поштовање — и ја необично заволах тога човека.

Не знам зашто, тек ми такве људе и такве природе схваћамо све с комичне стране. И да се нисам тако зближио с њим, ја бих се увек насмејао кад бих га видео. Сад пак, ствар стоји сасвим друкчије. У разговору, честом разговору с њим, ја откривам једну по једну врлину која ме изненађује, видим драги камен, неуглађен у земљи међу другим минералима, и што га више гледам, све ми је сјајнији.

То је један члан мога друштва. С њим проводим зимње вечери поред чаше, песмарице или гусала, и немаш појма како ми пријатно пролазе те вечери. Омилела ми књига, јер им читам и слушах њихова резоновања, која су врло интересантна. Омилеле ми гусле, јер ми звуче некако чудновато; из њених монотоних звукова запањује ме некакав чудноват живот, који осећам и у својим грудма, ма да се тамо скрио као мали попак под топло огњиште. Не можеш појмити колико то силно утиче на ме: та ја се под утицајем овога живота мењам; осећам неки препорођај у души, у мислима; лакше ми је; кренути сам; не пребају ме и не узбуђују ситнице; сад се слатко смејем као некад у детињству, кад ништа није тиштало моје груди, а сан ми је миран и спокојан.

Али нека је доста за ово прво писмо. У другом ћу ти писати о чему другом, што ће те свакојакo интересовати, кад те већ ја интересујем.

Буди здрав и весео

своје Јанку.

FRUIT....

Путник што светом безусебно блуди,
Омркне с јадом, са болом осване,
У мене прошлост мутне слике вуди:
Очајне дане и ноћи несане;
Преда мном пусто, куд год поглед серене:
Долине плачне, горе заматљене.

Данас снег, бура — јуче ведро беше.
Сутра јад можда и страдања стара;
Ил' ћу срести очи што се љубко смеше,
Можда и љубав? ... дах, пена и пара —
— И на што све то, на што патње нове,
Уздаси, сузе и проклетство тално
Оном што давно жали век очајно
Најслађе наде и најлепше снове!

Београд.

Влад. Р. Пешковић.

ХИЛАНДАРСКА ЗАСТАВА

ДАР ЊЕГОВА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА АЛЕКСАНДРА I
СРПској ЦАРској ЛАВРИ ХИЛАНДАРУ

Наследних дана месеца децембра прошле године имали су Београђани прилику да виде у сали Велике Школе црквену заставу, ремек-дело своје прсте, коју је Његово Величанство Краљ Александар наменио Немањиној и Савиној Задужбини, српској царској Лаври Хиландару. Лепота и вредност овог у истину краљевског дара нагони нас да га у слици изнесемо пред своје читаоце који не имађаху прилике да оригинал виде.

Када се ово 1896. године од 21.—25. марта бављаше Њ. В. Краљ Александар I у Хиландару, где га је братство манастирско дочекало као правног заштитника лавре Хиландара, решио је Српски Краљ да успомени на то своје бављење обележи трајним и видним знаком.

Већ исте године беху учињени кораци за наруџбину црквене заставе. Новембра месеца 1896. год. беше г. Стојан Новаковић саставио натпис о бављењу у Хиландару и изабрао из Псалтира изреку. Али та наруџбина није имала успеха. Године 1897. владика Димитрије освоји господина професора Михајила Валтровића да изради нацрт за Хиландарску Заставу. Професор Валтровић изради нацрт који је представљао малу црквену заставу о једној мотци само. Децембра месеца исте године одобри Њ. В. Краљ тај нацрт, који је за тим требало послати на израду.

Али у току првих месеца 1898. године изради урф. Валтровић нов цртеж за много већу заставу, какава ће бити прави краљевски дар. Овај се нацрт већма допадне, и већ га месеца маја исте године послаше у Беч на израду. Заставу је израдила позната везиљачка радња *E. Krickl* и *Schweiger* која је основана још 1779. године. Заставом овом утврдила је ова радња онај лени глас који

одавно ужива; али се у истину и нашла да заставу тако изради, како би с правом носила име краљевског дара. Читав рад на целој застави у свему задовољава и најбољег посматраоца. Већ из далека допаљиво утиче својим сразмерама, својим сјајним складом злата и боја, а из близине задивљује својом тачном израдом и нежношћу облика у листопа, лишћа и цветова. Што је овај краљевски дар овакав по смислености, и у целини и у појединостима, треба захвалити заслужном професору Михајлу Валтровићу. Све што је на овој застави, веје српским духом: на њој је дивно здружена српска прошлост са српском садашњошћу. У том је потпуно успео г. проф. Валтровић, а због тога овај краљевски дар још више добија.

Застава мери с крстом — у висину 3.60 м. а у ширину 1.69 м. Рађена је четрнаест месеци. Она је од јаке црвене свиле, а извезена је златом и свиленим концем.

Једна јој страна може се назвати краљевска а

друга црквена. Средицу на краљевској страни заузима грб испод којег су у накрет положени скиптар и мач. На средини грба краљевски је штит који држе два анђела; испод

штита и анђела стављен је орден Кнеза Лазара. С леве и десне стране по струк је змија — краљевског цвета. Све је ово израђено пластично и тако живо, да се писмо зачудило када смо од једног гледаоца чули мишљење: да је орден Кнеза Лазара прави орден. — Изнад грба и испод њега свети су божански знаци којих сила штити и одржава хришћанског краља и хришћанску државу, а који тој страни дају значај поклона цркви, из верских побуда — из побожности. Над круном грба символ је Свете Тројице — троугао — а у њему опет символ једности божанске.

Број X у зракастом контуру печат је божји и значи скуп божанске моћи, милости и блакости у свима васиновским појавама.

Испод грба симболи су: крст на средини, па А с леве и Ѡ с десне стране

Српски државни грб на манастиру Хиландару.

Манастир Хиландар.

његове, који значе Спаситеља по чијој науци живимо и радимо.

Оквир овој страни чини преплет од гранчица, у ком има и по стабло кривово, те подсећа као краљевски цвет на високог дародаваоца.

Име високог дародаваоца изнесено је у натпису на застору горе, који натпис гласи:

СРПСКОЈ ЦАРСКОЈ ЛАВРИ ХИЛАНДАРУ

Српски Краљ Александар I

ЗА СПОМЕН СВОГА БАВЉЕЊА 21. — 25. МАРТА 1896.

Испод натписа круна је, скиптар и мач и два штита са белим орлом. Натписе зрацима својим обасипљу две звезде.

На другој страни заставе — на црквеној страни, средину је заузела икона с ликовима Св. Симеуна и Св. Саве који заједно држе данашњи облик Хиландара.

Са четвртастим оквиром, који обухвата икону, спојена су четири котураста оквира. У горњем је попрсни лик Уроша великог, у оног с леве стране лик Милутинов, у оног с десне стране лик Душанов, а у доњег оквира лик је Цара Лазара. Сви су ови владари били ктатори Хиландару.

Њиховим владалачким особинама одговарају четири звезде; по једна на угловима четвртастог оквира.

Оквир ове стране, својим штитовима са белим орлом, казује да је застава краљевски дар.

Исто то казује на застору горе слово **А** и круна над њиме, као и два крива, као краљевски знаци. Натпис казује побожну побуду на поклон, и гласи:

ГОСПОДИ, ПОМЕНОУХЪ ДЪНИ ДРЪВНИИЕ, ПООУЧИХЪ
СЕ ВЪ ВЪСВХЪ ДЪЛЪХЪ ТВОИХЪ. ВЪЗЛЮБИХЪ
БЛАГОЛЪПИИЕ ДОМОУ ТВОЈЕГО.

Над попречном палицом о којој застава виси, диже се на средини, из већег кривова цвета, крст са једнаким крацима. Лево и десно од цвета и крста, вијугају се гране са кривовим цветовима.

Застава је удешена да се носи моткама. Ових је шест. На средње две мотке иде по метални — бакрени

на позлаћени наставак, који на врху своме носи венац у ком је монограм од писмена **А** и **О**. Врх венца је краљевска круна. На свакој страни заставе спојено је достојанство краљевско — симболима својим — са светињом цркве — симболима црквеним.

На израду ове заставе употребљене су све врсте златног и свиленог градива и изведен је њиме вез по свим начинима који се данас знају, те је тако постигнут утисак пуно сјаја и боја; постигнута је допаљива разноликост у дејству злата и разнобојне свиле.

Градиво је великом вештином употребљено и на целој застави онажа се јасна тежиња за уметничким, живописним утиском. Може се с правом рећи, да је застава сликана златном и свиленом жицом. Рад је у свему изведен вапредном брижљивошћу и тачношћу како у погледу цртежа тако и у погледу положаја појединих златних и свилених жица.

Необичном су вештином извезени ликови. На њима игла везилачка ни у чему не уступа кичици сликареској.

Пуне су склада боје у грана, лишћа и цветова, а пуни дражи прелази из једне боје у другу.

Грб на краљевској страни израђен је у главном начину који се зове апликацијом. Плашт је у грбу од црвене кадифе; унутрашња бела страна од свиленог је плиша, а анђели, штит с орлом као и орден кнеза Лазара везени су свилом. У икони на црквеној страни поље иза ликова од плаве је свиле, тле од зелене, а све остало заједно са ликовима извезено је чистом свилом.

Крст на врху заставе од позлаћене је бронзе а четвртasti крајеви његови емаљисани су црвеним, белим и плавим емаљом.

Богат сјај и раскош боја на застави диже и утврђује још и камење разне боје, које је на више места употребљено.

Као што је мило сваком Србину када, после толиких векова, гледа остатке некадашње моћи српске, родољубља и племенитости наших старих царева и краљева, као што се радује гледајући ма какав знак који га опомиње на драга имена владалаца народних, исто ће тако далека колена иза нас, гледајући ову заставу црвену, овај дар српског краља, са хвалом помињати име Александра I наследника Хиландарова оснивача.

МОЈИ АМОРЕТИ

Тоспођици К....

Пола звиђе, а пола у шали,
Ви сте моје пјесме зацкали,
Гдје су красне врдине и мане
Другарице ваше онјеване.

Ја одавна немам тих пјесама;
Изгорене сред огњена плама:
Да усане посве и увене
Оваки стручак уде успомене —
Слатке снове, уз њих јадну јаву,
Предао сам тако забораву.

Зажељена жеља да вас мине,
Останке сам сакупио њине,
Да овако, и краће и тање,
Предадем их вама на читање.

Какови су, наки вам се дају,
На реците: је л' вам оног жао,

те је у свом јадовитом вају
„Аморете“ ове извајао?

1.

Мојој души, што је трома била,
Нарасла су од љубави крила;
Створила се у лака лепира,
На ова'јеке око свог кумира,
И највише трепти око плама,
Што га синју два алема кама.
— Пази добро, мој лепире мали,
Да ти пламен крила не опали!

2.

Свјет ми слуша лепирната душа,
Па се крије теби у повије,
И пландује у обрва ладу,
А очи ти за то и не знаду.

Кад се свусте тренавице густе,
И кад скрију сјај ти од очију,
Лепир сиђе из скровита стана,
Да ти посе сву сласт са усана;
Па се истом по поноћи црне
Мени, будном у постели, врне.
Па ми тепа, па ме савом вара,
О теби се са мном разговара,
И нјта ме слашћу с твојих уста.
— Питајућ ме, никако не сушта,
Док се појца не уклони густа.

3.

Љепота Бог је, Бог је љепота.
Ко Бога љуби, љуби љепоту,
Јер Бог је љубав ваш и створио,
Да његовојзи гове подоби.
И Бога треба стално љубити

Црква Св. Краља у Софији.

свом душом својом, срцем својим свим...
Ја тебе силно љубим, љепото!
Љубећи тебе, Бога љубим тим
и љубим дело руку Његових:
сав силни свемир, свијет ујави,
— све је у теби, моја љубави!

4.

Два с' овлака небом вију.
Један с другим итро лети
истим правцем истој мети;
од њих сложено муње вију;
па се ова за час слише,
док се кроз њих зрак пролам'о, —
и сада је један само,
а другога нема више....

Ах, тако ти тих очују!
Би л' волела, да Бог да,
да и наша срца два
у близини сложено вију?
А, крај слоге из прсију,
би л' волела, да час прије
ове наше душе двије
у једну се душу слију?

5.

Вјеруј у ње, грле, у љубав твоју,
у црвену идем — да сам на броју. —

Не идем, да се Свевишњем молим,
већ с тога, грле, што тебе волим.
и што се надам: и ти кеш тамо,
па да се само бар погледамо! — —
Та, осјећаје разум ми слуша,
а тек за тобом чезне ми душа:
Ти си ми сврха живота млада,
Ти си ми вјера, љубав и нада!

6.

Пис'о вих ти писмо пољупцима,
послао га миром милодува,
да ми спремиш душе у памуку,
црна ока у везен јаглуку,
да докучим, и да кажем свима:
какав мирис твоја душа има,
каква л' ти је сила у очима.

7.

Има л' неко, да источи
твоје жарке, црне очи,
што ме првим гледом смеше,
освојише, занијеше;
па ту течност да ми пружи,
да је сркнем на искап? — —
Очараном моме бићу
л'јек би био у том пићу.
За тај лијек све вих дао,

и не би ми било жао:
и за живот да ме дужј
срца мога Ескулап.

Ал' што би ме могло спасти,
у твојој је, грле, власти.
А ти волиш, очи твоје
да остану, гдје и стоје...
Равијојло, имаш право:
очи су ти силан чар.

Но допусти бар, да смијем
поистиха' да их пијем;
допусти ми — рад лијека! —
да их пијем до вијека.
А уздарја да л' вих дав'о?
— Све је мало за тај дар!

8.

Да л' су икад до сад избројани
твоји, грле, на грлу мегдани?
Ако пису, доћи драгом близу,
да бројимо, ал' тако — на низу.
Бројитемо редом прекоредним,
а вијежит пољупцима медним;
чувајемо, да не окрвнимо. —
С нова темо кад се забунимо!

9.

Реци, Ревецо, сјеташ се и ти
оне вечери, онога бала,
кад је уза ме драгана стала,
к'о цвијет дивни и поносити;
кад осјећаја не знаде скрити,
по се зевнула, грлица мала,
и у забуну тој обектала
мене љубити и моја бити;
и као залог тебе ми дала,
непротргану, у пуној кити;
па ми се у рај прометну сала?
Та, тад си и ти, цвијете бити,
миришом лала замирикала —
ти кеш ми бити спомен вјечити!

10.

Многи мисли, да је штета
љубити се плахо, жарко:
сматра љубав ко пун пехар
малвасије, ил шербета,
па, пије л' се итро доста,
за послније мало оста.

У нас двога није тако —
наша љубав није мала,
већ је она силно море,
море без дна, без обала.
И то нам се море крије
у грудима, њего моја,
а од њега извор вије
на уста нам, на обоја.

11.

Да је Јава к'о што су сањања,
бриједна би била спомињања.
Ма шта асне сва ташта маштања
миловања до овамирања?!

12.

Моја назло, на зло те познадох!
Што познадох, ал' што замилова',
па не могу да се разаберем
од маштања и слатких санова!

13.

Мазо моја, моје миловање,
знаш ли звиља, шта је уздицање?
— Кад симболом своје сматраш среће,
што никада твоје бити неће.

14.

Година је дана данас равно,
откако је у срећи ми дано,
па ти казах, што скривах одавно:
„Ја те љубим, моја бисер-градо!“

И од тада доста бјеше јада,
— срце ми је њима испарано —
ти их зада, не марет' никада,
што те љубим, моја бисер-градо.

15.

У рубин вих своју љубав скрив'о,
тим каменом тебе вих дарив'о.

Беч.

Ал' у тебе красан камен има:
најтврђи је међ дијамантима;
Ти га носиш усред груди своје,
гдје у другог св'јета срце стоји.

16.

Прођеће иде, Бог ће да да:
почеће сунце љубко да сја;
шумом ће лахор пиркати благ;
ливаће зелен прострће сар.
и бити цвијетне, ко перивој;
тице ће красан изводит пој;
челе ће изић, да купе мед;
— тек на твој срцу остаће лед.

17.

Најбољи ме од другова зове,
да идемо некуд у лугове:
лов се диже, па мећеде хајка,
спрема мене моја мила мајка,
спрема тореу за седмичу синеу.
Брат ми чисти пушку марацкину;
сеја вади руже ми бијело
и ловачко неко одијело. —
Све ме гони, ал' се мени неће
међ потоке и много дрвјеће. —

Ја сам давно, онако у пату,
завасно танану кошту,
пек мрежу, и око ње едно,
па, будала, сам се уловно....

Кад с кошту донадох бијеле,
како бих вам ниш'о на мећеде?!
Марте ме се, кад се мени неће
међ мећеде, међ много дрвјеће!

18.

Белашнице висока планино,
зими, лети си'јег ти је на глави.
Сунце сија, си'јег зраке одвија
па се слази, ама се не крави.

Ко твој си'јег и моја је драга:
— толико сам помислио пута —
не знам како да је љубим жарко,
она оста ладна и смрзнута!

Моја драга два срдашца има:
једно јој је срце у прсима,
друго јој је ливено у злату,
и виси јој о бијелу врату.
Знам их ова, — има неко дова:
ова златна, а овадва ладна....

20.

Немој цвасти, коштутце, туди,
неће драга тобом китит грудџ:
Моја драга ништа мога неће,
па ни тебе, сестре моје цв'јете!

Нек си расла, док те њега жива
моје сеје снаси намјењива,
— ал' зар можеш цвасти на тенање,
кад те сузе и поје и ране?!

21.

У тма лоза акшамчџ се лоза.
па се вере мени уз пенџере;
ал' ко свео, нешто невесео,
те се тузи прокаж себе ружи:
Ево треће ограну прођеће,
те се, божем, уз пенџере ложем,
прије зоре да вих кроз прозоре.
па да миоме драги драгу вруди;
ил да панем на пуначке груди,
кад замирим, да у њедра вприм,
па, док сване, да ми цв'јет усане
од топлине, са љубави њине.
Ал' сам цв'јете врло уде среће,
и Бог знаде моје црне јаде:
још ми пуна нико не отупа,
ни га свса, ни га помириса,
ни га пти, ни се њим нахити.

22.

То је, мила, твоја воља била,
па овлада миоме силан јад.
те од мога срца рањенога
створи тврд и непредобив град:
зидови му стојни, непрокојни,
а улава нема ни откуд. —
У њ сад ни ти не можеш ступити,
све да хоћеш, — заваго би труд.

23.

Ти можда мислиш: бити ми жао,
када крај тебе будем прошао,
па се учиниш, да ме не видиш.
Боже сачувај! Мени је мило,
кад показујеш: све што се збило,
да ништа није озбиљно било.

24.

Окрени главу, ја спусти очи,
да се не срећу с очима мојим,
да не оживи замрла љубав,
— и ти се бојиш, и ја се бојим!

25.

Не трчите се, луге сумбулове,
не прзните чисте стазе ове;
немате ми због шта бити мањ:
није мени, као ономањи,
ја не могу сада, а и нећу,
кудгод ходим, газит по цвијећу.

26.

Некада сам и ја жарко
миловао и љубио;
неколико сам срећних дана,
и ја, кажу, љубљен био.

Имао сам успомена
на ту љубав, итро свелу,
и те слатке успомене
чувао сам — у пенџеру.

Крај тих красних успомена
вар живота нисам клео....
Ал' добоше зловни људи:
узеше ми и ненео!

БЕДНИЦИ

П. Ј. ОДАВИЋ

(НАСТАВАК)

III то се више приближавало вече, њихове две собе све су више личиле на собе у стану у Душој улици. Скоро онај исти распоред ствари који је био тамо, био је и ту; само, док су тамо с прозора својих, са улице, гледали на дуг ред ниских кућица и црне кровове на њима, докле су ту с прозора својих гледали вазда лепу слику пољског предела, чије су разноврсно зеленило шарале местимце беле сељачке кућице и друге стаје, а тамо у дну читаво једно сеоце, у којем се белео црвени торањ. Средином читаве те слике, почев овамо од града па све тамо до хоризонта, ишао је велики окружни друм, испресецан

Из даљине допирао је одмерени лавез паса. Не потраја дуго а зачуше се меденице, и иза школе, друмом што је туда водио, избише воловска кола натоварена сеном. Један сељак водио је волове, и по беласастом друму падала је и ишла заједно с њима дуга, црна сенка. Меденице су из тиха клепарале и звук тај био је у хармонији са пејзажом обасјаним месецом. Тек што кола прођоше, а друмом, доле од варошице, указа се човек. Кад је дошао ближе познаше у њему учитеља.

И Мари и њеној матери, које су ћутале, и бавиле се свака својим мислима, што су их изазивали нови утисци те лепе ноћи, — учитељ дође некако неприродно велики, дугачак.

Кад је већ био према њима, он их поздрави. Оне га отпоздравише, обе климнувши главом.

Унутрашњи изглед цркве Св. Краља у Софији.

местимце шумом и брежуљцима; а на два места, овамо сасвим близу града, два колска пута, један с десне други с леве стране, улазила су у друм, као две мале речнице у велику реку.

За Мару, која се није кретала из Београда и његове околине, та и њој сличне слике, што су се низале око школске зграде, биле су врло пријатна новина и остављале су јаког трага у мислима и осећајима њеним.

Кад су тога дана, после заморног посла, сале да вечерају, собни је прозор био отворен. Била је ведра и блага летња ноћ. Месец је сјао више њихове куће. Оне га нису виделе; али његова бледа, сребрнаста светлост падала је по пољу, тријацима и дрвећу што се видело кроз прозор, и око свију тих предмета свијала се као ореол мира и тајанствене неке величине.

Пошто су вечерале, обе дођоше на прозор. Онај мали хоризонт купан у месечевој светлости постаде много већи. Доле испод њих светлуцаха су многа светила у варошици.

— Данас ми учитељ није изгледао тако велики, рече Госпођа Николићка.

— Ни мени, одговори Мара.

* * *

Не прође дуго од њихова досељења а поче и школска година. После неколико првих дана треме и преплашености од новог посла, Мара се поче навикавати на школеки, учитељски живот. И после кратког времена, као и у свакој навици, и њој је најбрже и најпријатније пролазило време баш у самом школском раду са децом.

Кад није била у школи, а како је непрестано време било врло лепо, седела је под једним хладњаком у школској башти. Хладњак је био подигнут пред школском зградом, а скоро на самој ивици мале висоравни, јер се земљиште одмах одатле, од баштенске оgrade, постепено спуштало и сводило доле ка центру варошице. И она и њена мајка воделе су то место.

Далеко од варошице, око њих је владала сеоска мирноћа, и на ту мирноћу биле су се већ свикле. У варошици нису још никог познавале, па им нико није ни долазио. Једини учитељ свраћао им је. Били су се већ мало боље познали и спријатељили. Он је увек био веома пажљив. Својим понашањем није давао ни најмањег узрока Госпођи Николићки да га удаљује од себе и своје кћери.

Али оно што је највише задобило учитељу симпатије Госпође Николићке, била је његова исповест, на једном од првих састанака с њима, да се не мисли женити. Она се није у томе никако слагала с њим, и разуверавала га је, наводећи му да он то говори једино из незнања, и с тога што је још млад и неискусан. Међутим, начин на који је он то рекао, она његова свакидања збиља и разлози, којима је оправдавао своје мишљење, њу су уверавали, да се о тој његовој речи не може двоумити.

— Па како, питала га је она: Зар да читав свој живот проведете тако сами?

— А зашто не? одговорио је он. Мислите ли ви, да овај наш самачки живот нема својих лепота? Има, верујте.... А мени је скоро тридесет година, и толико сам се уживио у ову самоћу, да би ми сад било тешко раставити се с њом. Не, не, Госпођо, верујте ми, ја се нећу никад женити, не само да сам се с том помишљу, што но кажу, помирио, већ у њој налазим и задовољства. Шта ћете, ја мислим да ћу на тај начин проћи још с најмање бриге кроз живот....

Та исповест допала се Мариној мајци с тога, што је веровала, да је он имао неке нарочите намере кад је то казао, и да је то рекао једино због њих, због њене кћери и ње.

„Да ме не би примали у своје друштво и због тога, што бих вам могао зет бити, ја ћу вам, ево, одмах рећи, да се не мислим никад женити; па ако ме и даље будете примали, то ће бити из чистог пријатељства, и то ће мени највише годити“.

Ето, то је, по Госпођи Николићки, мислио учитељ, кад је рекао да се не мисли женити, и у томе је гледала реч пуну карактера, и заводела је учитеља. Веху јој пријатни они часови кад би, пошто с Маром седне за рад, и он дошао на разговор. И што год је дуже била с њим, све је више веровала, да је учитељ врло крајан човек.

У томе, што их је учитељ свакога дана походио, и био је ваљда узрок, што се на крају првог месеца од доласка свог у Н. ни с ким нису познале, нити су осећале потребу за новим познанствима. Празнину коју је оставило Милошево одсуство, попуњавао је у многоструком учитељ својим присуством, јер ни у Београду нису знали за већа друштва.

Међутим, све је то будним оком пратила паланка. Као и у свакој паланци, више мање, и у Н. је свет, а нарочито женски, више водио рачуна о другима и о туђој бризи, но о самом себи.

Не прође честито ни месец дана, а по паланци се почеше проносити разни гласови о новој учитељици, и њеном комшији. Довољно је било, да у каквом друштву каква позната брбљивица каже, како учитељица не слази доле међу њих јемачно с тога, што јој је и у школи добро, и да те речи пропрати нарочитим изразом лица, и да неке од њих нарочито подвуче, — па да већ сутрадан, све што је женских глава, почев од девојака па до најстаријих жена, почне шапутати о учитељичиној љубави.

А за чудо, у паланци та реч, љубав, нема свој обичан значај. На ту реч паланчанкама, кад се скупе у ниским собицама или на капицику, одмах се створи појам нечега, о чему се само кријући и шапућући сме говорити. Ту реч и појам који она представља, изгледа, као да паланчанке не могу да схвате и у оном њезину широком и узвишеном значењу. Васпитање је у њих у коме погледу тако настрано; појмови су им тако невероватно скучени, да само онај који је имао прилике да живи међу њима може знати за оне монотоне представе њихове штуре и болесне маште којима се забављају, кад на пример, оду једна другој на кафу. Шта се све ту не чује, милостиви Боже!...

И као оно хијене, кад легну на свој плен, тако су и оне, прекалене у таквим мислима, халаљиво дочепаде протурене гласове о Мариној девојачкој части, и свака на свој начин шарала их је сликама своје устајале паланачке душе. Па бар да се једна међу њима нашла, која би рекла: „Ама, станите друге, да видимо, која је то девојка, каква је, и да нису ово можда измишљени гласови, пошто ми њу и не познајемо“, — аја, баш ни једна. А ко је управо пронео те гласове, од кога су потекли, то сумњамо да би жив човек био у стању докучити. Тај глас дошао је из њихове средине, то је било несумњиво, као год што талас какав несумњиво дође с пучине; али одакле је, с које је стране дошао, то је било немогуће сазнати.

Тек паланчанкама је требало пикантних новости, као год што им је требало и свакидањег хлеба. Шта би се иначе радило по вас дуги дан?

О свему томе нису ни Мара, ни њена мајка, ни учитељ ништа знали. Учитељ је само, који се једном и спуштао доле у свет, примећивао неке необичне погледе којима су га пратиле неке беспослене жене, али није ни обраћао пажњу на њих.

Али једнога дана, баш је седео с Маром и њеном мајком, донесе му поштар писмо. Он погледа: писмо је било у малој коверти, адресовано руком њему непознатом. Обрну га једаред, дваред, па онда извади перорез и расече га. Чим га поче читати, веће му се набраше, а кад га прочита, лице му се превуче изразом одвратности и гнушања. То оне обе приметише.

— Неке непријатне вести? запита га Госпођа Николићка.

— Врло непријатне, одговори он: Али, без икаквих рђавих последица, додаде одмах за тим.

Било је анонимно писмо. Неко му је у најцрним бојама говорио о његову опхођењу с Маром, и пратио те мисли своје пакосним осмехом који се испољавао међу редовима.

„Ви сте њој толико завртели мозак, стајало је у писму: да се нас никако и не сећа. Оставите је, за име Божије, да и ми видимо како изгледа. Ми знамо да љубав није шала: али, ако јој не допустите да сиђе мало и до нас, имаћете посла с министром“....

Ма да је та вест пала учитељу као гром из ведре неба; ма да га је јако потресла, он је ипак имао толико снаге да се савлада, и зато је и рекао оно: „или без икаквих последица“, и покушао чак и да се насмеје.

Дуго је после тога седео и размишљао шта да ради. Да им престане одлазити? И Мари и њеној мајци то би пало у очи, и без сумње питале би га за узрок. Па шта да им каже? Да им каже истину? То не би никако могао; а да их лаже, колико би ту било незгодних момената?!

Још је најбоље, мислио је, чинити се невешт; правити се као да никакво писмо није ни добио, и продужити по старом. Али одмах затим и то му се учини недовољно. На послетку, после кратког премисљања, учини му се, да је нашао најбољи начин: већ је једаред тражио премештај, тражиће га поново, и отићи ће из Н. Помисао на ту могућност мало га умири. „Само, мислио је, да због мене немају каквих неприлика, а после, кад ја одем, шта им Бог да.“

Сутра дан написао је молбу министру, и отишао сам да је на пошту преда. Имао је као неко предосећање да ће наићи, ако не баш самога писца анонимнога писма, а оно бар некога, који дели његово мишљење. Изгледало му је, да ће га, ако само дође у његову близину, морати познати. По чему ће га познати, не би умео рећи; али све му је нешто говорило, да ће га морати ерести.

Од свега тога није ништа било. Па ипак, кад се пред вече враћао кући, изгледало му је, као да је отпратио некакву дужност и био је задовољан.

Кад је већ био близу школе помислио је, да ће оне можда бити на свом прозору, и задржати га да се разговарају, пошто се читав тај дан нису видели; те с тога крену с пута, удари за мало преко поља, и заобилазним путем дође до школе и уђе у свој стан непримећен.

* * *

Кад је сутра дан изашао на дворишта, спазе га Марина мајка.

— А где сте ви, господин-учитељу, запита га: јуче вас читав дан писмо виделе?

— Био сам доле, у вароши, одговори он, трудећи се да буде миран. Имао сам пре подне нека посла, па сам тако и остао.

— Па шта сте нам довели ново? запита га она.

— Ново баш ничега, одговори он.

— Знате ли, да нам је било чисто необично без вас, продужи она. Као велимо недеља је, а сивоћ нам нисте ништа споминали да имате каквог посла.

— И сам нисам знао, верујте. Било је сасвим изненада. Сад је и мени чисто жао што сам остао, а могао сам још на подне доћи.

Кад је говорио то, учитељ је осећао како га два сасвим супротна осећаја крхају. И њему је њихово друштво било најмилије у читавом томе месту, и он је врло добро знао, да би тај дан много лепше провео да је остао

код куће, ма ништа друго не радио, но седео с њима и разговарао о оним многим стварима и ситницама, као што се то обично дешава у таквим приликама, и зато је рекао, да му је жао што није био код куће. Али с друге стране опет бојао се, да ће такве његове речи још јаче утицати, да се оне све више и више навикавају на њега. А доприносити томе својим понашањем у тим њему познатим приликама изгледало му је за осуду. „Да само сирота зна“, мислио је: „како би овдашње жене њене речи тумачиле, не би их никад поновила.“

— Видите, не рекох вам, продужи Госпођа Николићка: и јуче смо добиле писмо од Милоша, здрав је и поздравља вас.

— Браво, рече учитељ: имате, Бога ми, вреднога сина. То је, ако се не варама, већ друго писмо ове недеље.

— Јесте, друго.... Само, знате ли шта мислим, за што нам тако често пише? запита га.

— Зашто? запита он.

— Њему мора да је тешко самоме.

— Па он вас скоро у сваком писму баш о противном уверава: тврди, да се сасвим навикао на самачки живот и моли вас да се не бринете о њему.

— То је истина, рече Госпођа Николићка: али ја знам, да ће он тако рећи и кад му не буде добро, само да се ми не бринемо....

У дворишту су деца трчала, играла и викала да је врело као у кошници. Благо септембарско сунце сијало је кроз зеленило у школској башти. На буњишту, тамо у дну дворишта, петало је лунао крилима и кукурекао.

У то и Мара изађе.

— А где сте ви јуче читав дан? беше прво што га је запитала, пошто се поздравила с њим.

„Како су оне добре и наивне“ помисли учитељ.

(свршила се)

ТИ СИ БИЛА....

Т и си била ко пролетна ружа,
Ја сам био ко славујак сјетни;
На твоје лице рудила је зора.
— Ал' смо, душо, тада били сретни!

Македонка. Сликао П. Туман.

Свуд је нама изницало цвјетје,
Свјет је био наш перивоз цвјетни,
Срца су нам једно срце била....
— Ал' смо, душо, тада били сретни!

Лутали смо заноснијех мисли,
Све уз лишћа шумор лакокретни;
Свиљу косу мрсно ти лахор.
— Ал' смо, душо, тада били сретни!

У те дане слабања живота,
Мисли моја, врати се и летни;
Остави се садашњег доба....
— Еј, ала смо негда били сретни!

А. К. Хасанбегов.

УСПОМЕНЕ

ИЗ КЊИГЕ „ДРХТАЈИ ДУШЕ“

Нагано долазили су валови до морских клисура, сад скачући сад се зибајући. Пећине биле су већ старе — сиве, а море их већ доброно опрало и раздробило. Овђе онђе висјела је још по која слузави, зеленкаста морска биљка, са које су се циједиле кањнице.

Море је било глатко и мирно, и тек каткада би га полубио благи вјетрић. Било је сјајно као зрцало, а галеби су огледали у њему перје своје, готово дотичући се сјајне површине. Бистро модро небо губило се тек негђе тамо далеко иза мношине малих, зелених отока. А ваздух је озвњавао веселим пјевањем многих тица и зупањем небројених челица и кукаца који су, опојени љубављу и слатким, умилим мирисом наранча и румених ружа — лијетали њихајући се у свјетлом морском зраку. Далмација, земља крсна — Приморје ти земља среће, гдје је све пуно боја, гдје све одише радошћу и весељем.... надом; а над свим лебди суморна, сјетна чежња — као успомена некадашње твоје славе и величине.

Валови су непрестано ударајући о обалу која је на једном мјесту изгледала готово као мали залијев, а урс су пролазиле. — Тамо сам ја сједно с њоме — били смо сами за себе и нико нас није могао видјети ни бунити.

Сједели смо дуго, врло дуго уживајући у свијем појавима раскошне природе. Загрљени гледали смо на море — у недогледност. Онда сам погледао у оне њене дивне, црне очи, па читао у њима причу о срећи, задовољству и сунцу, те ми се причинило, као да ми валови мрморе пјесму о неизмерној њеној материњској срећи.... Гледали смо како је румено сунце западало у море лагано.... лагано.... као да се са нама прашта. —

И данас сам сједно на оном истом мјесту.... Исти свибањски дан као и онда.... Све је остало исто, само нема моје љубави.... Поконали смо је тамо под чемпресом на дну брда. Валови шапћу тихо и шуме даље, а што ми данас говоре, звони као чежња за вјечним миром. —

Загреб.

Владоје С. Југовић.

СТУДИЈЕ О РУСКИМ ПИСЦИМА

I

ГРОФ АЛЕКСЕЈ ТОЛСТОЈ

(1817 † 1878)

За „Нову Искру“ написао проф. В. М. Коробљев

Читање о улози појезије и у опште уметности на живот људски увек је мучило и мучи умове. У Русији за доба када је господарила појединачка мисао, када су друштвени интереси били слабо развијени, створио се нарочити поглед на суштину песничког стварања и на песникове дужности, — нарочита теорија, која проповедала уметност ради уметности, дакле чисту уметност; која је тражила од појезије да циља тражи у самој себи; која је позивала песнике да живе, „ради надашњика, рад звукова слатких и молитве“ (Пушкин).

Али већ у Пушкиновим творевинама показиваше се двојак разумевања појетских задатака; већ је Пушкин допуштао:

„Да стих мученички, до потреса тужан,
Удари у срца надзенаљском силом.“

А колено што за овим дође, тражи од песника да зазвони „к'о звоно на кули у данима среће и народних мука!“ (Љермонтов).

Место музе чела узвишеног, мирног и светлог јавља се озбиљна „муза освете и бола“; она наговни песника „да оцвјета јла народа изумљеног од стрљена“ (Некрасов).

У нашем доба било би чудновато оштро разграничавати две школе — „песнике чисте уметности“ и „песнике грађанског бола“. Истина, у пређашње време била је међу њима стварна разлика како у песничком предмету исто тако и у погледима на свет. Али данас чисти песник уметник и песник грађанин, вођ и борац за истину, не искључују један другог. Појезија по садржају може бити и друштвена и чисто уметничка, само кад у њој нема брбљања без идеје, и кад не представља ритмоване трактате.

Уметност, као и све живо, није ван времена ни ван простора. Уметност зависи о процесу историјског развоја, јер се налази у непосредној вези са епохом и националношћу. Крај таквих погледа не може уметност никад изгубити животности. Она се не може спустити на степен празног забављања, јер ће јој садржај бити мисли и идеје времена, т. ј. исто оно што је садржај историји и филозофији....

Али до скоро се у руској књижевности оштро разликоваху два песничка логора, који се један према другом држаху час непријатељски час са свим равнодушно. Последњима Пушкиновим, песницима његове школе, пало је у део да издрже силну борбу са новим правцем који оцењиваше уметничке производе, исто као и научна истраживања, искључиво коришћу коју такви производи уносе у живот.

Један од бораца против тога правца, пре четврти века, беше гроф Алексеј Толстој „песник са стегом у илегиоте“, како се он сам изразио.

Аристократ по пореклу, примљен у вишим сферама, проведавши младост на двору Николе I, вршњак Алексан-

дра II — А. Толстој беше као туђин у свету. Био је доста слободоуман да би се саживео са блиставим пртлогом светскога живота, да би се подчинио правилима што их такав живот прописује.

... Моје знање,
Величина, раскош, власт и сила —
Све је мени неспособно, све празно,
Дружчија ми сад је дужност мила....
Ја се родих да песником будем,
Смелом речи да прослављам Бога.
Увек самца у гомили силових,
Цуи сам мука и очаја многа....*)

Овакве речи ставља песник у уста Јовану Дамаскину, али њима се не сме одрећи аутобиографски смисао.

Песничко стварање не трпи насилних окова ни по какву силу.

„Крај слободне мисли Богу ј' негодно
Насиље и стеге....“

Јован Дамаскин одриче се света, бежи из раскошних просторија калифских у пустињу — тамо где је могућно стопити се с целим светом, благословити сву природу:

„Шуме, доље, брда, воде, небо плаво
И у поду сваку биљку,
И на небу сваку звезду....“

Песник такође бежи од шумног дворског живота у село, да се у њему до миле воље преда својему стварању. И он то постиже, јер примирује две од увек зараћене странке, јер се јавља као спона између света душевног и света реалног. Посредник је *љубав*, и то „љубав — срца покајање“, „љубав — вере врло живо“.

Ево како ту љубав песник разуме:

„Од ње не знах оно уско чувство
Што два срца собом сједињава,
Аа' од света ограђује зидом;
С васнопом она сроди мене,
У њој видех извор свих истина,
Први узрок свих великих дела....“

Ничег нема у природи што не дише љубављу. Једно заљубљено срце саставља са другим целину, да вазда Богу теже:

„Аа' до њега не могу доспети, —
Пут је к њему, ко вечност, без краја.

Песник формулише:

„Без љубави нема уверења,
Без љубави, знајте, — Бога нема!“

Ова је љубав широка као море, па се за то и не може сместити у обаде животнога тока!

Песник се одушевљава с једне стране *љубављу* у њезину узвишеном и племенитом значењу, а са друге *природом* и њезином невенском лепотом.

Песма његова вије се слободно и неограничено. Песник прича, како слепи певач не примећује да су слушаоци отишли од њега баш у оно време када се сам предао заливу свог одушевљења. Дознавши о том, певач вели:

Сам остадох. Да ровљем и жална,
Мени старцу грех би само био —
Јер награде не хтеде ми срце....

Његови песнички звуци одјекују на све у природи. Он у свему уме да нађе песничког. Њега привлачи и запустело домаћинско имање, и сетна слика села у плажном и натмуреном дану. Одлази у заоблачни свет мрачних

и светлих духова који се отимају о душу генијалног Дон Жуана. Непаметно одводи слушаоца у средњовековну Италију, у њезина чудна сујеверја; одводи у сумрачни свет шотлендских и скандинавских каја; међу балтичке Словене, износи слику њихове жестоке борбе са хришћанством што им се силом намеће; одводи, најзад, слушаоца у још даљу прошлост, у свет хришћанског истока умећући и у њему пронаћи црте које не старе, црте светскога значаја.

А из сваке песникове речи живот избија:

То је било с премалећа
Кад идице трава
Кад потоци потекоше,
Кад гај олистава.

Кад настирског рога звуци
Далеко се развеше;
Кад навраћнак танколист
Још у свитку беше.

То је било с премалећа
У брезову хладу,
Кад ти очи оборене,
Кад те гледах младу.

Твој ми поглед одјек беше
Твоје душе младе....
О, животе! Шумо! Сунце!
О, младости! Наде!

Крај тебе сам заплакао,
Гледајућ те младу;
То је било с премалећа
У брезову хладу.

Тад зајутри наше доба....
О, сузо! О, наде!
О, животе! Шумо! Сунце!
О, брезови хладе!

Читав ред засебних усклика, али који одржавају везу између живота у природи, шуме, сунца, свежине пролећног брезина мириса — а са друге стране између младости, њезине љубави и наде....

Иста живост веје и из описа пролећа у кажи „Канут“, где вели: „*разум се опија* од пролећног даха“, где:

... и бор трепће
Од пролећног свежег крика....

Он, као и Аљона Попович, његов јунак из каже, излива у песничке мелодије најразноврсније звуке што их је ослушкивао у природи:

Тренте звуци, па затаје....
Да а' то ветар кроз раж вије;
Иа' то хитра брегуница
Тучно звоно крилом бије?
Иа' у хладу густе шуме
Вистар поток ваде гони?
Иа' се орли поздрављају?
Иа' мач о мач то зазвони?
Свија а' пламен? Иа' дажд лије?
Иа' од нихра хуће стена?
Да а' то коњиц нољем граби?
Или мајка чеду тена?
Иа' то можда усвојене
У бледом се нижу роју?
Или срећа прижељкива?
Иа' сирт оштри косу своју?...

*) Појена „Јован Дамаскин“.

Па ипак се не да песнику да се увек склони од живота и да нађе заборав у чистом уметничком стварању. Нема једноликости у његову душевном расположењу:

Не пени се море, и не пљеште вали,
Не потреса лишће поветарац мирни;
У зрачном лиду парује тишина;
Ко зрцало какво, свет почива мирни....

Душа песникова слична је мирноме мору; у таквим часовима мирно је удубљена у проматрање стварности...

Али, у тренутку, та стварност, као бұра, захвата душу песникову:

Вал се заненуша удиком и вије,
Па ме славом влагом по очима бије....

Душа песникова у таквим часовима пуна је бурне одважности:

Осетило срце добро у животу!
С њега, поред вала, тешка туга снаде!
Од хуке и треска пробуди се душа:
Узбуркало море живота јој даде....

Још срећније у четири стиха слика песник такав душом прелаз из мира у буру:

У звоно успавано у трону ђуле тешко
Груну!... Са треском с њега комађе ситно лети,
Ал' он се не покрете — а овет славни звуци
Далеко љутном гуде и у бој звуку свети....

Врло често у надахнутим песниковим речима јечи тешка, безизлазна туга:

Обраћајући се на једном месту злу, вели за њега да је:

Непознато, нечувено,
Без изгледа и без лика,
Без имена крштенога,
Што ме црној земљи вуче
Да ме сможди и догуче....

Од секире оштре брезу дрхат узе,
По сребрној кори потекло сузе....

Али ће доћи и живодавно пролеће, уверава песник, залечиће рану, и бреза ће поново:

Да се диком дичи, у лишћу да гране —
Али ко ће срду залечити ране?

Остаје нам још само да кажемо: каквих је уверења био А. Толстој? Којој га друштвеној странци ваља доделити?

Од свих својих виђенијих савременика издваја се А. Толстој својим идејама о свету, својим оригиналним погледима. Није припадао ондашњем дореформаторском режиму, који љуто притискиваше, такозваном званичном народношћу, руски друштвени живот, који у све уношаше мртви формализам, а која, као круну свега, створи бирократизам који још и данас господари. С друге стране није се заносио ни московским периодом руске историје који славенофили тако величају. Он је мрзео тај период.

„Над нама се ступило од монголских облака; али то су само облаци, и нека их ђаво што пре носи.... Руси су — Јевропљани, а не Монголи!“... Ето, ово су његове властите речи.

Песнику је неугодан дух деспотизма. Слободна мишао, по његовим речима, у души је слободно рођена, — она не умире у оковима.

И песник, у изливу своје маште, преноси се у далеке векове, када нарави беху слободне, када наши преци

не знађаху за деспотизам. За предмет свога певања он узима стари, сепаратистички период, заматак руског самосталног државног живота — период до најезде Татара који тражише да руски потчини московске кнезове, научивши их да и они тако поступају са својим поданицима.

„Кадгод премишљах (вели А. Толстој) о лепоти наше историје до проклетих Монгола и одвратне Москве, која беше срамнија од њих — дође ми да се бацам и ваљам по земљи од очајања: шта учинисмо од дарова што нам их Бог даде?“...

Русија, са оном широком неуздрижном „удалости“, са песничким предањима, са стојним Кијевом и слободним Новгородом — привлачи песникову пажњу. У драми „Посадник“ (на жалост: недовршеној) издваја се узвишени лик Новгородског родољуба - републиканца ког, од свега на свету, највише заноси слобода.

Али се његову погледу не сакрише ни тамне стране те старине, она њезина несталност, својевољност, партијске распре — све је то тешко бреме, „Јарославу јад“....

У прекрасној кажи „Змај-Тугарин“ и „Погок-Богатир“ пева песник стару слободу и од свег срца оплакује пропаст њезину у епоси која наступи.

Пирује Владимир у друштву старих и младих, а не надно се појави певач Тугарин, представник мрачне, варварске Азије, и прориче да ће унуци моћног и славног кијевског кнеза држати стремене његовим унуцима — Татарима!

Узбуни се Владимир са богатырима, а дрски певач наставља:

И киут ће доћи да вам част замени,
А каганска воља ваша већа стара....
.....
Наше обичаје примићете редом;
Ваша кметва чашћу порука ће бити. —
А кад се Татарства у сласт нагутате,
Ви ћете му име Русија да дате....

И дрски певач „претворив се у змаја“ сикћући баца се у Дњепар и ишчезе.

Смеје се кнез, кикоће друштво; с њима се смеје и цео народ пророчанству змајеву:

Зар од Тугарина да нас стид обујми?
Зар да леђа своја подмећемо руски?
Зар Русију руску може неко скрити?
Русија татарска никад неће бити!

И кнез „сунце сјајно“ наређује да му донесу велику „чару“ коју је задобио у сечи с ханом козарским:

За руски народ наискал нијем,
Пијем за руско старинско веће!
За част, слободу словенског рода
Пијем за звоно са Новгорода!

А сав народ пева у одговор на кнежеву здравицу:

А ми за кнеза! Слава му знана!
Нек је во руски с народом руским, —
Проклет ко мари за туђег хана!

Алексеј Толстој силан је „богатир“ руске појезије. Он се није предао савремености која би га струјом својом носила како она жели и хоће; он је остајао на висини свог позива, увек искрен и одушевљен борац за истину.

ПРЕВЕО Р.

ЗБОГОМ

италијански написала

Е. Жеера

Amor che nasce e si matura in colpa.
 Che col rimorso e col terror s'annoda
 . . . . . infausto fiore
 Lungamente non dura.

Prati.

(НАСТАВАК)

Живот је мој текао мирно и ведро.

Тренутна жеља за селом угаси се, и ако сам желела да загрлим свога оца, ипак нисам тражила да идем. Сложисмо се, мој муж и ја, да чекамо јесен.

— Има овде једно писмо за тебе — рече једног дана пуковник улазећи у моју собу.

— Ко пише?

— Не знам, довесе га неки послужитељ.

— Отвори га, драги мој, ја немам тајни. Можда је рачун од кројачице.

— Не верујем. Рукопис је женски, али тако сталат и енергичан, да не може бити женска рука; сувише леп за једну кројачицу — на послетку на печату има озго круна са три маркиска крџа.

— Па отвори га, разрешићемо загонетку! узвикнух показујући брзу равнодушност, коју не осећах у срцу.

— Отворите га ви, грофице! — одговори Атилијо пружајући га галантно; — знање секретарско је врло... врло мало за мужа.

Узех писмо једном руком, а другом га задржавах, јер он се крете да ме остави.

Коверт је био од најфиније пепељасте артије; нагло га раскидох и развинувши мали табачић, који је у њему био, прочитах при дну: Масимо.

Маркиз ми писаше неколико речи да ме извести како је ствар мога штићеника пошла добро, али су потребна нека објашњења о његову прошлом животу.

Баших писмо са лаким негодовањем.

— Колико ларме ни за шта!

Мој муж дође да ме поведе у шетњу; примих његов предлог и изађосмо заједно. У вече одговорих писмом маркизу и дадох му објашњења која сам знала; — трудила сам се да усвојим исти његов стил, али ма како да сам радила, нисам могла подражавати његову

рукопису, који је био ванредне елеганције и са свим аристократски.

Два дана после тога била сам сама — мало нерасположена — кад ми слуга пријави господина маркиза Л.

Било ми је дуго да га чекам, нисам могла обуздати дрхтање, које сам приписивала изненађењу. Али се брзо прибрах, давши заповест:

— Нека уђе.

Кад уђе — изгледао ми је други човек. Средњег стаса, али облика елегантних и држања достојанственог.

На његову бледом лицу није било браде; само два црна брка освештавала су црвенило усана. Око очију црнело као у онога који или ради или мисли или много живи, показиваше га пре свега старијег него што је био у ствари — имао је можда тридесет и две године, више јемачно не.

С пуно грације рече ми, да га је моје писмо врло мало обавестило о моме штићенику, па се нада да ће из личног разговора више дознати.

Захвалих му и потрудох се да му дам објашњења на његова питања.

Салончић танетован затворено-црвеном бојом, са тешким завесама од дамаска које задржавају на прозорима сунчане зраке, остављаше нас у пријатном тајанственом сумраку.

Док сам говорила, његове су очи биле управљене на мене — како их никад пре тога нисам приметила. То су биле очи дубоке и светле, напуњене електрицитетом као лепо летње небо; поглед му севаше смело из полуотворених трепавица, а горећи од унутарње ватре показивао је све [нијансе од позлаћеног црвила до фосфорског плаветнила. У црној зеници — скупљали су се снопови светлости силне моћи.

Тада разумех све што се говорило о овом погледу и због чега га називаху магнетичним.

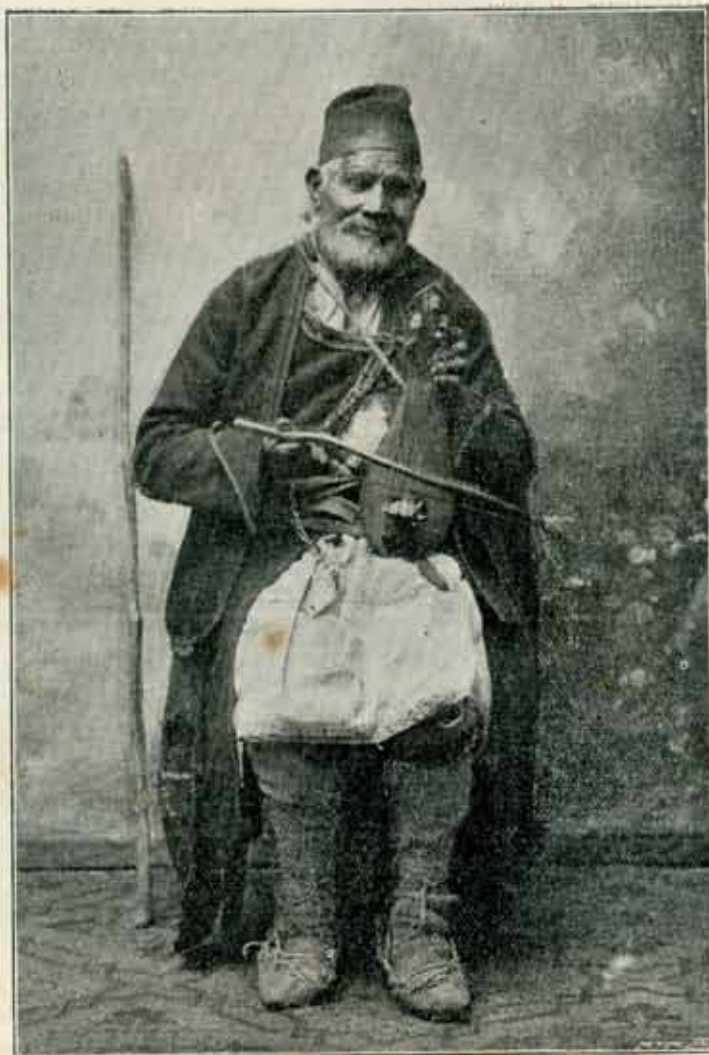
Наш разговор по себи није имао ничег интересантног, али очи маркизове говорише су друкчије од његових уста, а тај говор беше ретко пун осећаја.

Да бих избегла слепило, тражила сам какву фразу:

— Господине, једино мисао да се и ви придружете једном добром делу, чини те сама себе оправдавам због злоупотребе ваше добротe.

— Заборављате, грофице, бољу страну за мене.

Прекиде и погледа ме, а његове бледе јагодице упалише се пурпурним рефлексом.

Македонски разгод.

Подигах се да ђоја наместим засторе.

И он се диже.

Ту се за тренутак збуних, али се пожурих да му пружим руку.

— Кад могу знати сигуран свршетак?

— Зависи од министра; али ја ћу бити срећан да вас обавестим о надама које ми се дају.

Није се имало шта додати. Стиште ми руку слатком енергијом; а имао је меку руку, млаку и особито лепу. Задржа ми за тренутак моје прсте у својима, а за тим их пусти, један по један, полако, као да га растањак мучи. — Осетих како ми се крв пење под кожом.

Из целе његове личности излакаше неки тонал флујд, симпатичан израз који даваше живота његовим цртама, страсна жалост која подјармљује.

Први пут кад сам га видела, истина је, била сам ладна; његово прослављено заслепљивање показивало ми се с поља само обичном пријатношћу.

Али треба с њим говорити на само; на два корака удисати ваздух пун његова магнетизма; треба се трзати, првенети и збуњити се пред овим погледом што силази право у срце да у њему открије најсакривеније изворе човечије слабости!...

Лако је чувати срце своје под оклопом гвозденим, док су непријатељске стреле од челика и о њега се ломе.

Али кад стигне ватрена стрела, која кида и упропашћује све; кад се са сигурним својим штитом нађемо једног дана изложени провали; кад ужасан час дође...?

О, одлази, одлази, несрећнице, — ни један тренутак не припада кривици — њени су само они које врлина напусти!

Уморена ужасном борбом коју сам водила са самом собом, драговољном мученицом ужасне жртве, моја се глава губила више пута, те покушаваше да се обмане; узвици страсти појавише се испод узвика савести и нападаху лажност теорије о кажњивој љубави.

Нема милости за жену која падне, кајање је једини циљ њезина бића.

И ја, и ја сама говорила сам, да сам неваљалица.

А сад узми свој крет и путуј!

Посета маркизова баца ме у необјашњиво узбуђење — за мене сасвим ново. Тако сам мало била дотле млада.

Лене године, које треба посветити идеалу, ја сам провела у побожничком дивљем позитивизму; научила сам да мрзим слабости које не познадох, а охоло веровах, да их никад нећу ни познати.

Шта сам ја знала о љубави? Моји су осећаји спавали кад сам бирала заручника — моје потпуно незнање о томе учинило је да као љубав сматрам навикну присног пријатељства.

Озбиљна занимања, рад, уређеност једног делатног живота удаљују од памети љубавне фантазије, — али је опет истина да материјална страна нашег бића довршује у тајности свој развитац.

Одупирах се, буних се против овог непознатог осећања које прећаше да поремети моја најсталнија и најстарија уверења. Тражила сам прибежишта у сталној нежности свога мужа и проливих на његову срцу неразумљиве сузе.

Атилијо поштоваше јаде меланхолије, и не сумњајући о њезину узроку. После два три дана учини ми се,

да сам се умирила и окрепих се мислећи да ћу скоро ићи на имање, те ће се тако прекинути однос са маркизом.

Мало ме је узнемиравала његова скоро посета, па ипак... вечита противречност! Осетих дубоки осећај туге, кад ми донесоше једно његово писмо у којем се оправдаваше што не може лично доћи.

Пораз после битке имао би своје окрепљење; али пре тога...

Ако ништа друго, то је био доказ да ме непријатељ не сматра за достојну да се мери са мном.

Увређено самољубље удружи се са новорођеном љубављу; као пламен у који дува силни ветар, срце моје бесно плану.

Она иста охолост, која беше трон мојих врлина, лежаше сад под мојим ногама. Та зар много треба да се сруши каква егзистенција: довољно је зрно песка међу два точка, довољна варијанта за пламен!

Посећавала сам једнако вечерња села кнегињина, где сам више но на другом месту слушала да говоре о младом дипломату. Тајанствено набрајајући почетна слова његових нових победа, кнегиња је говорила, да је азбука исцрпљена и да треба пронаћи другу.

— То је претеривање — нестриљиво рече неко — маркиз је човек озбиљан, радиан; не знам од куд би имао времена да се толико забавља галантеријом.

— Слажем се, да се он тим и не забавља; али млађа ћерка саветника А. лудује за њим — а госпођа В. иде за њим из салона у салон, из позоришта у позориште, из улице у улицу, свуда где год може ухватити зрачак наде да ће га наћи. А сами знате да жена адвоката Ф. прима удварања од Б. да само заборави *лепог равнодушника*. Објављујем вам да га тако почињу звати.

— Премда (упаде други) има за титуларну драгану чувену Немицу Клепер.

— То не верујте (прекиде трећи). Он воли елегантну војвоткињу од Валоомброн.

Све сам ове разговоре слушала ћутећи, усиљујући се да будем мирна; — али дрхтања срца, час лагана час плаховита, опомињаху ме да га је страст целог обузела.

А Атилијо?... пријатељ мога оца, љубазни друг мојих дана — тако племенит, тако добар, тако благородан!...

О! ја га занета нећу преварити; непрекорна чуварка његова имена, бићу достојна да га носим до по-слетка.

Али што сам ја давала сама себи ове опомене? Зашто моје плашљиво срце тражи сваког тренутка помоћи?

Зар ја нисам поносита жена, неприступна кривици!

Како!? — зар и овако измењена, кад ме и само име једнога човека, два пут виђеног, узбуни?

А цео мој прошли живот, мој отац, моја начела о поштењу, мој глас, моја чедност, моја савест, — зар то све није ништа? Један тренутак срушиће величанствену и поштовану зграду коју сам са задовољством дизала двадесет и пет година:

Не, не, не!...

У борби између жеље и дужности, час победоносне час побеђене, проводила сам дане досадне и узбуђене, док најзад не одлучих да се више не упуштам у разговор са маркизом.

Написах му неколико речи, да по мом мишљењу треба да се сврши ствар мога штићеника, како би на тај начин посете због тога постале излишне; — па и тиме незадовољна, наредих вратару да каже да нисам код куће ма кад дошао.

Мир се враћао мало по мало у моје срце; почех се смејати своме страху и наумих да га поверим своме мужу; али се побојах да не изгубим у његову мишљењу, кад примети да могу бити и небрижљива.

Међутим кнегиња, која иђаше сваке године у Ливорско купатило, заказа своје вечерње опростито село.

То је била нека врста свечаности, на коју беху позивани не само њезини пријатељи, него и обични познаници.

Ја, обична посетиатељка њезиних зборава, нисам могла изостати.

И доиста сви ме гледаху, и ја почех да се узбуђујем; маркиз је био ту, вазда на истом месту; — његова ме пажња мучила више него свију других. Због чудног осећања скромности — кажем *чудио* с обзиром на обичај друштвени по коме смо се навикли да за дуже време показујемо пред светом оно што неби показали ни једном само човеку у својој одаји — бацих копренасти шал на своја гола рамена.

Цела је истина, да је руменило скоро увек знак помишљаја на кривину!... Ја сам само због тога црвенела пред његовим продиричним очима, које наваљиваху на ме као пламен.

Један младић од обичних појава, ружан, хвалиша, усиљен, без духа дође да ми приповеда своје обичне глуп

Јуслар из Босанске Крајине. Сликао Н. Ташев.

Сећам се да сам тада имала одећу од црвеног кинеског крепа, сву покривену плавим спањолетама. Огледало, ласкаво више него обично, објави ми отворено да лено изгледам.

Ушавши у кнегињине салоне, прва личност, коју видех право према излазу, био је Маркиз Масимо.

Према позлаћеним зидовима, његова глава изгледаше црња, лице, које је било иначе бледо, још блеђе, а светле очи сипаху ватру испод мирног чела.

Једва одговорих на његов поздрав.

Кнегиња, која ме је одликовала од осталих пријатељица, крете се к мени у сусрет. У првом уобичајеном поздраву успех да сакријем узбуђење, што ми га причини ова неочекивана појава.

— Драга грофице, вечерас изгледате прави анђео.

пости, а то ми је било толико досадно да се дигох од њега, под изговором да прођем салом.

Лек је био гори од болести; морала сам примити његову руку, — али га се отресох зауставивши се са кнегињом.

Гиздавац је мислио да имам нешто важно са њом да говорим, те ме остави. Кад се то догоди нисам имала друге жеље, већ да нађем Атилија у гомили.

Осећала сам неодољиву потребу да се наслоним на њега, — била сам незадовољна, сита светковине и било ми је досадно.

Незадовољна! Зашто?

— Грофице! — прозбори поред мене глас, који ме баци у вртоглавицу.

Прикупих сву своју храброст и одговорих привидно мирно:

— Дobar вече, маркизе.

— Како да протумачим овај предзнак? Да ли је он израз уобичајене учтивости, или је дело кајања?

— Не разумем. Држала сам да је поздрав тако проста ствар да се не може другојачије мислити, него онако како је исказан.

Ћутећи маркиз ми понуди своју руку, а гомила, која је врела са свију страна, примораваше га да ме држи чврсто уза се. Он поче опет ниским гласом, скоро дрхћући:

— Кад добијем пољубац, хоћу да ми га даје љубав; кад ми се баци каква увреда, држим да долази од мржње.

Покушах да се смејем

— Господине, сад сте више но икад неразумљиви. Не хвалим се особитим памћењем, али ми се познајемо од кратког времена, морала бих се сетити да сам вас увредила.

— Да, увредили сте ме: али реците ми бар да ме мрзите!

— Ако би вам то било задовољство..., али мржња није мој грех, као што ни прећање није мој обичај.

Прекиде ме ватрено:

— Госпођо, ви сте дали налог свом вратару, да ни-
сте код куће за мене!

На жестину његова акцента ставих на супрот извештачену ладноћу:

— Ја сам претпостављала код вас веће познавање света; слободно је жени да се не осећа добро и да нема времена примити посете.

— Ја сам несрећан! — та ви сте се, грофице, осећали рђаво три дана узастопце.

Од подругљивог свог акцента пређе на бојаљљив, молећив, на продужи:

— О! кажите ми шта сам урадио да заслужих ову казну?

Шта је урадио!... Шта ће више од мог за увек нарушеног мира!

Па ипак, како сам требала одговорити? Његове ме очи гледаху кроз вео меланхолије тако дирљиво, да изгубих храброст. За што је он крив? Боже мој, што га ја волим? —

— Учинићу све могуће да будем код куће, кад ме будете посетили, али... кроз кратко време идем у село.

Овом фразом надала сам се да сам задовољила захтев учтивости и своје савести.

Маркиз се горко насмеја; па како томе није додао ни једну реч, туга се његова толико очитовала, да ми је од тога скоро било тешко.

Пођемо напред полако ћутећи.

Час по час погледаше ме...

Са сваким се човеком говори и говорећи гледа се; али гледати и ћутати, то је привилегија љубави.

Сви људи држе да разумеју овај говор; али га мало њих знају применити. Безобзирна смелост, лауда злурадост, глупо дивљење, неспретна бојаљљивост — а често пута и мешавина свега тога, откривају ове погледе. Или вређају или су смешни.

Из дубоко страсног маркизова ока вејала је плаховитост његових жеља, опрезна смелост, ватра и благост што се топљаху у најчаробнијој изнурености — а поврх

свега тога тајно и магнетично љубавно пиће, што кључаше у његовим венама, разливаше се у најситније крвне капљице. Каткад му мишићи задрхте, било што ненадно црвенило покрије његове јагодице, или што зрак осветли његове зенице или што се узбуђује од задржаваног полета.

Такав човеков поглед жени је више него пољубац. Чувство позајмљује све своје варнице а љубав их засењује својим стидом; Венера постаје смелија под сенком вела, те је ужасна заводљивост сигурна. Такав су поглед насигурно имали Парид у Грчкој и Цезар у Риму.

Потонула у немоћ пуну дражи, ја сам дрхтала и горела.

Слободан део мојих мисли летео је необуздано јединој личности која ме могаše отргнути од опасне екстазе.

Напоследку видех пуковника. Његов поштен и ведар лик даде ми зрачак помоћи, признања, необјашњеног ефекта.

Угледавши га мислила сам да сам повратила своју слободу и своје достојанство.

Пошто се на кратко поздравих са маркизом, замолих Атилија да идемо кући.

Тек што се наместисмо у свом кунеу, ја загрлих свога мужа.

Пољубац што га он стави на моје чело, био је свџт и слadak! Али ко би ме пожалио, ако признам да жеља за другим усанама пролазаше кроз моје срце као ватрени дах?

— Помози ми, Боже мој! — шептала сам у дну душе.

Мало после тога отишла сам у село.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

НЕ МИНИ....

(ГЕОРГ ШЕРЕР)

Ако видиш на обали
Где се сунча бисер мали,
На своју га узми груд:
Сутра могу, у свом весу,
Вали бисер да однесу
У вечиту ноћ и студ.

Ако наћеш мому колу,
Што разуме душу твоју
Боље него цели свет,
Не остављај цветак нежни,
Јер чим хукне олуј снежни,
Увенуће лени цвет.

С. 2. *Мујалковић.*

МАНАСТИР ХИЛАНДАР

— ЉУБ. КОВАЧЕВИЋ —

Према белешци у типнику Св. Саве за манастир Хиландар, која је за хиландарске оце једина меродавна, навршило се 13. овог месеца 700 година *), како је испустио

*) Јер је доказано, да је Немања умро 13. фебруара 1199. год

своју побожну и родољубиву душу основалац Хиландара, Стефан Немања, далеко од своје отаџбине, коју је „Божјом помоћу и својом мудрошћу“ прославио, а на рукама свога мезимца св. Саве.

На успомену тога дана доносимо у данашњем броју слику и краћи преглед историје манастира Хиландара, који на обалама Белог Мора седам векова сведочи о побожности и славној прошлости наших предака.

Као што је познато, Немања је, под утицајем грчког религиозног правца, пре него што је постао великим жупаном и пре него што му се родио најмлађи син, подигао у Топлици две задужбине, а као владалац подигао је неколико манастира, од којих је најзнатнији Студеница, и слао је богате прилоге чувеним црквама изван Србије: у Јерусалиму, Цариграду, Солуну, Ратској пустињи, Риму и Бару у Италији, чиме је допринео, да се за српски народ и његова владаоца на далеко чује.

Нема сумње, да је овозможавала побожност Немањина и његове жене Ане утицала на младу душу њихова љубимца Раска, те је, чим му се дала прилика, оставио своје родитеље, дворе и примамљиви дворски живот, на похитао у Свету Гору и тамо се покађује.

Овај догађај имао је веома крупних последица за цео српски народ. Тако, пре свега је вероватно, да се Немања угледао на синовљи пример, кад је дао оставку у корист другог сина, грчког зета Стефана, и покађује се са својом женом; а ван сваке је сумње, да не би отишао у Св. Гору, да му тамо син није живео и к себи га позивао.

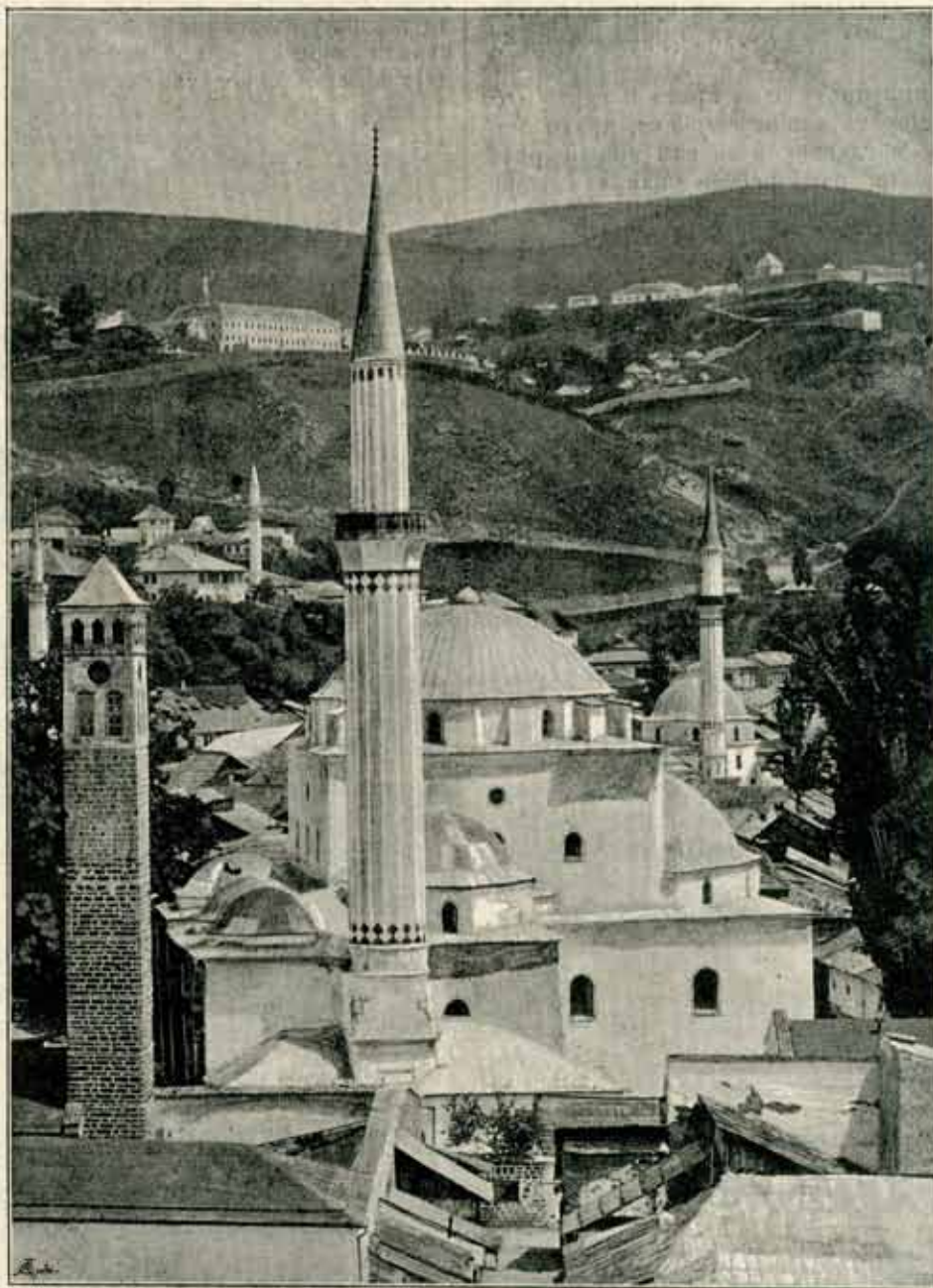
Света Гора била је расадник православне науке и духовног образовања за православни Исток, јер тамо су имали своје манастире не само Грци, но и Бугари (Зограф), Руси (св. Пантелејмон) и Грузинци (Ивер). Св. Сава, увиђајући да је и Србима потребно имати такав један расадник, покушавао је да добије од ватопедског игумана Теострихита како пусто место, где би „подигао ћелију у своје име, да они који би долазили из његова отаџбине, имају свој дом“, али му ову жељу себични Грци не хтеде испунити. Доцније се Немања и Сава обратe светогорској управи са сличном молбом, и добију одго-

вор: да сами изберу место. Старац Немања собом пропутује целу Св. Гору и најпосле избере запустели манастир Хиландар, који се налазио на источној страни полуострва, пола часа од морске обале, један час од ман. *Стефана* (Есфигмен), два часа од *Зографа*, а пет часова од *Кареје*, где станује светогорска управа. Манастир буде одмах оправљен, проширен и украшен, око њега подигнут град, кула и ћелије за становање, тако да су се тамо могли уселити Немања и Сава већ око половине 1198. године.

Да би ову тековину обезбедио Српству, Немања је послао свог сина Саву у Цариград цару Алексију III, тасту старијег сина Стефана, да измоли од цара повељу којом се признаје да је Хиландар српски манастир. Цар Алексије радо испуни жељу Немањину, уврсти Хиландар у царске манастире (лауре) и од своје стране приложи му у Св. Гори манастир Зиг (близу Превлаке) са свима метохима.

Пошто је Хиландар, потпуним великом жупана Стефана, саграђен, приложи му Немања у призренском крају села: *Непробушта*, *Момушу*, *Славодраже*, *Ретиву*, *Трње*, *Ретившцију*, *Трнован*, горњу и доњу *Хочу* с тргом, два влашка (пастирска) катауна од 170 људи и планину *Богачу*, што је све измолио од цара Алексија, поклонив му довољно стоке и коња и нареди, да му се из Зете сваке године даје потребна количина соли. За тим Немања стави Хиландар под заштиту свога сина Стефана и његових потомака и позове га да и он од своје стране учини прилоге. Стефан се радосно прими заштиту Хиландара и приложи му у

Хвосну села: *Бурђевик*, *Петровић*, *Крушево*, *Кипу*, *Рубач*, *Поток*, *Дреник*, *Гребник*, *Говин*, *Залуз*, *Видење*, *Величисте*, *Горње Вранике*, трг *Кипинац*, планину *Добродоле* и два винограда, а у Зети половину *Каменица*. И Св. Сава, после скоре смрти Немањине, прикупи од светогораца за добре новце најлепше место у *Кареји* и ту подигне ћелију св. Саве Освећеног, у којој се сам постоио, и ћелију св. Спаса за игумана и осталу браћу хиландарску, кад долазе у *Кареју*, а близу манастира *Зига* купио је место *Скорпију* с црквом св. Николе. Тако је Хиландар, у самом почетку, био један од најбогатијих и највићенијих светогорских манастира, а по утицају, који је од

Бегова џамија у Сарајеву.

Хвосну села: *Бурђевик*, *Петровић*, *Крушево*, *Кипу*, *Рубач*, *Поток*, *Дреник*, *Гребник*, *Говин*, *Залуз*, *Видење*, *Величисте*, *Горње Вранике*, трг *Кипинац*, планину *Добродоле* и два винограда, а у Зети половину *Каменица*. И Св. Сава, после скоре смрти Немањине, прикупи од светогораца за добре новце најлепше место у *Кареји* и ту подигне ћелију св. Саве Освећеног, у којој се сам постоио, и ћелију св. Спаса за игумана и осталу браћу хиландарску, кад долазе у *Кареју*, а близу манастира *Зига* купио је место *Скорпију* с црквом св. Николе. Тако је Хиландар, у самом почетку, био један од најбогатијих и највићенијих светогорских манастира, а по утицају, који је од

првог дана почео вршити на религиозно-културни и просветни живот српског народа, постао је главом свију српских манастира. То су му првенство признавали не само државни и црквени поглавари, но и сам народ, јер у песми, у којој се ређају Немањине задужбине, на *првом* месту наводи његову последњу задужбину: „Бјел Виландар напред Горе Свете“.

Немањина задужбина, рађена на брзу руку, била је доста маза, па с тога је његов унук, краљ Милутин, у почетку XIV. века, поруши и место ње подигне већу и раскошнију. По предању које се сачувало у Хиландару и које се потврђује породичним грбом, Милутиновој грађевини дозидео је кнез Лазар припрату, тако вешто да се то једва може опазити. Наша слика представља Хиландар, са свима зградама, те се од цркве само кубета виде.

Црква је у облику продужења крста и састоји се из три дела: праве припрате или *навечернице*, друге припрате или *полуноћнице* и главног дела или праве цркве. На њој су четири кубета, распоређена унакрст: једно, највеће, над главним делом, високо 5 а широко 4,80 метара, и три мања једнака, од којих су два на полуноћници, а једно на навечерници.

Спољашња дужина цркве износи 36,50 метара, од којих долази на главни део 18,50, а на две припрате по 9 метара. Ширина је без певница 12,74 м., висина главног дела с кубетом 18,62 м., припрате су нешто ниже.

Црква је зиђана тесаним каменом и циглом у паралелним редовима, а између појединих каменова уметане су цигле усправно. Кров је од олова.

На северној и јужној страни имају по троја врата и по 15 прозора различне величине у два реда, а на западној страни једна врата, два већа и над њима два мања прозора; на источној страни има 6 прозора у два реда, од којих је средњи у доњем реду подељен с два стуба. Первази су у врата и прозора од белог мрамора. Пошто је земљиште нагнуто, врата на северној страни имају 3, 4 и 5, на јужној 7 а на западној 4 степенa.

Навечерница изнутра је широка 10,50, а дуга 7,93 метара; полуноћница је широка 10, а дуга 9,18 метара; главни део цркве дуг је 17,70, од чега на олтар отпада 5,70 м., а широк је заједно с певницама 15,45 метара.

У обема припратама имају по два мраморна стуба, висока 3,66 односно 5 метара, а у главном делу четири висока 5,50 метара. Ови стубови, различне дебљине, подупиру сводове, на којима се дижу кубета, три мања са 8, и велико са 10 прозора.

Из навечернице улази се у полуноћницу уз четири степенa, кроз двокрилна врата, која имају мраморне довратнике. С обе стране ових врата има по један прозор. Међу полуноћницом и главним делом цркве имају троја врата: на средини двокрилна с лепим мраморним довратницима, а с обе стране по једна мања, од којих су десна у век затворена, јер је иза њих гробница св. Симеона Немање. Полуноћница је нижа од главног дела за један степен.

Патос је од мрамора у целој цркви, али је у главном делу најлепши и један део израђен је у мозаику тако вешто, да му нема равна у свој Св. Гори.

Зидови су сви живописани. У првој припрати живопис је дошњи и новији (1803.), а међу свецима насликани су Кнез Лазар и Милош Обилић! У осталим деловима цркве живопис је бољи и старији и, по причању Хиландараца, био би дело чувеног светогорског живописца из XVI. века Манојла Панселина. Живопис је обнављан и тиме изгубио од првашње вредности.

Уза зидове су поређани столови: 31 у првој, 33 у другој припрати, а 36 у главном делу цркве.

У десној певници, а у југозападном углу, гробница је св. Симеона, на којој је плоча од белог мрамора. Близу гробнице, до мраморног стуба, стоји игумански сто, чије је место заузела икона св. Богородице Трорушице. Поред

тога стола налази се још један игумански сто, седефом украшен, који је поконио босански митрополит Исаија (1635 г.).

Садашњи је иконостас дрвен, врло леп и позлаћен, али иза њега и сад стоји стари, мраморни, од осам стубова.

У главном делу цркве висе из кубета врло леп и велики полијелеј и око њега коло са 10 иконица и 40 свећа.

Осим великог полијелеја има још 6 мањих: један у првој, два у другој припрати и три у главном делу цркве, где се још налазе и четири врло велика свећњака од бронзе.

На првој припрати с поља, на северној страни, изрезан је у камену државни грб Србије, двоглави орао, чију слику доносимо у данашњем броју; а на јужној страни изрезан је грб Кнеза Лазара: *шлем с два рога*, чију ћемо слику такође приказати читаоцима *).

ТУГОВАНКЕ

I

Од како сам за се сазнао, душа моја вечно пати.
На рођењу још мојему спуташе ме тужни ланци:
Ја радости нисам сазнао, нит' ку икад за њу знати,
Радост, миље, љубав, срећа — то су за ме пусти санци.

Док сам био мали јоште, док не знадох за реч *боли*,
Често пута рекла би ми моја мила, јадна мати:
„Хајде, чедо, склопи руке, па се лепо Богу моли,
„Бог је довар и милостив, он ће, можда, боље дати.“

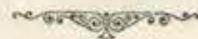
Поведе ме, и ја клекнем пред Распњем Бога Христа.
Усне ми се тихо мичу, молитва се са њих свује.
У кандилу жижак дршке. Њој у оку суза блиста...
Ја се замам Богу молим, кад Бог неће да ме чује.

Јер познадох јаде своје, што посташе много веки.
Саме очи сузе гонџ, пољупцем их мајка брише.
Док је свако, сав свет пливџ у радости и у сретџ,
Ја сам дуго, горко плакџ, — молио се нисам више.

Нисам људе још познавџ. Тражио сам срцу лека
Међу људма непознатџ. Ал' на томе мучном путџ,
Где обмана и лаж влада и весеља хучџ река
Свак је гледџ што силније да позледи рану љутџ.

Тад се вратџ мајци својџ, том једином, верном другџ.
Заплака се, сиротица, на своје ме стиште груди;
Ја немадох суза више, да ублаже вод и тутџ.
Но се отџ уздах тешки: „Нема Бога! Нема људи!“

Велимир Ј. Рајх.

*) Мере су узете из нештампаног дела вредног оца Саве Хиландарца.

БРИГА

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН

(3)

IV.

Нето, које настаде, донесе кући Мајерхереровој само брига и невоља. — Пређашњи власник отказа зајам, а није било изгледа да ће се где моћи позајмити потребна свота.

Мајерхерер би се додуше одвезао недељно три до четири пута у град и враћао доцкан у вече кући. По неки је пут изостајао и сву ноћ.

Госпођа је Јелисавета међу тим седела у својој постели и гледала укочено у помрчину. Павле се често будио, када би чуо њено тихо јецање. Затим би за часак лежао потпуно миран, јер није хтео да да знака да је и он будан, али би се на послетку и он заплакао.

Тада би се опет умирила мати, а када он никако не би хтео престати, устала би, пољубила би га и помиловала по образима, или би му рекла:

„Ходи к мени, сине.“

Тада би скочио, завукао се у њену постелу, па би о њену врату опет заспао.

Отац га је често тукао. А ретко кад је знао: зашто? али је батине подносио као нешто што се разуме по себи.

Једнога дана чу како је отац грдио матер.

„Не плачи, кукумавко“, рече он, „ти си само зато ту да ми још увећаш јад.“

„Али, Макс“, одговори она тихо, „зар хоћеш да забраниш својима да с тобом свосе твоју несрећу? Зар не треба што више да се приблијемо једно уз друго, кад нам је невоља?“

Тада се он разнежи, назва је честитом женом, а себе награди тешким погрдама.

Госпођа Јелисавета покушаваше да га умири, замоли га да има поверења према њој и да буде јунак.

„Да, бити јунак — бити јунак“, повика он, поново надајући у јарост, „лако је вама женама мудровати, ви седите код куће и погружено ширите прегаче, да вам у њих падне срећа или несрећа, како небо подари; али ми људи морамо у вртлог живота, морамо се борити и отимати и носити се са свакојаким светом. — Оставите се тих ваших опомена! Бити јунак, да, да — бити јунак!“

Затим је изишао из собе тешким кораком, упрегао је коње, да пође на уобичајени пут.

Када се опет вратио и преснавао цијанство, рече:

„Тако — сада је нестало и последње наде. Прокл... Јеврејин, који ми је обећао новце по 25 на сто, изјавио ми је да више неће да зна за мене. — Па, ништа није ни било... На част му... А о Митрову-дје можемо сасвим у прошњу, јер сада нам неће остати колико је црнога испод noktа. А кажем ти — овом приликом нећу преживети овај удар — човек од части мора држати на се, па ако ме једнога лепота јутра нађете о греди, немојте се чудити.“

Мати ужасно цикну и обави му руке око врата.

„Де, де, де“, умиривао ју је, „писам ја баш тако мислио. Баш сте ви жене одвећ жалостива створења... Једна једина реч нас садоми!“

Плашљиво се мати удаљи од њега, али пошто је изишао, седе крај прозора и гледаше за њим тако страшљиво, као да би већ сада могао што учинити од себе.

С времена на време обузе јој тело језа, као да јој је зима....

Ноћу после тога дана онази Павле, будући се, како је устала из постеље, пребацила преко себе доњу сукињу и отишла на прозор, са кога се могла видети бела кућа. Била је сјајна месечина — можда је збиља гледала онамо. — Могла је тако седети ту једно два сахата — непомично зверајући напоље. — Павле се није макао, и када се с првом зором вратила с прозора и пришла постелама своје деце, затвори он очи, да би се чинило да спава. Она пољуби прво близнаке, које загрљене лежаху једна крај друге, затим приђе к њему, и како се нагињала на њ, чу он како је шапутала: „Боже, дај ми снаге! Та то мора бити.“ Он је слутио да се спрема нешто необично.

Када се сутрадан по подне враћао из школе, виде матер како са шепиром и огртачем, својим стајаћим руком, седи у хладњаку. Образи су јој били још блеђи него иначе, а дрхтање су јој руке, које је била спустила у крило.

Изгледало је да је чекала на њега, јер одахну, када се он приближи.

„Хоћеш ли куда, мамице?“ запита он зачуђено.

„Хоћу, сине“, одговори она, „и ти ћеш са мном.“

„Је ли у село, мамице?“

„Нећемо, сине, —“ глас јој је треперио — „нећемо у село — мораш обући стајаће рухо — до душе кадифени капут је похабан — али из сивог сам капутића извадила мрљу — он још подноси — а обућу мораш добро очистити — али брзо —“

„Па куда ћемо, мамице!“

Тада га она загрли и рече тихо:

„У белу кућу!“

Осети како га подиже топла језа; готово га загуши радост, која хоћаше избити из срца, скочи матери у крило и љубљаше је бурно.

„Али немој никоме ништа рећи о том“, шанташе она, „никоме — разумеш ли?“

Он климну значајно. Та он је био тако паметан човек. Знао је, о чем се ради.

„А сада се пресвуци — брзо!“

Павле полете уза степенице у собу за оставу одела — и на један мах! — на коме је степеницу био, никада се није могао сетити — отегнут, јасан писак избаци му из уста; није било више сумње — умео је звиждати, — огледа и по други, и по трећи пут — ишло је ванредно!

Када се у свем сјају врати матери, викну јој кличући од радости: „Мамице, умем звиждати“, и чудно се што је она показивала тако мало разумевања за његову вештину. Она само дотера мало његову јаку и рече при том: „Блажена децо!“

Затим га узе за руку, и пођоше. Када су стигли у густу смрекову шуму, у којој је било вукова и утвора, баш је довршио студије за „Мала птица полетела“, а када опет изиђоше на чистину, био је на чисто, да би сада знао како ваља и „Тебе, Краљу, поздрављају“.

Мати га погледаше с тужним осмејком, сваки је јасни писак пресече, али она не рече ни речи.

„Бела кућа“ била је сада баш пред њима. Он се и не сети више нове вештине. Свега га је обузело посматрање.

Прво дође висок, црвен зид од опека са широким улазом, на чијим су стубовима биле две главе од камена, затим пространо, травом обрасло двориште, у коме је био читав ред кола, а око њега огроман четвороугаони гадњинских стаја. — У средини било је нешто налик баруштине, окољене ниским жбуњем белогла глог, на којој се брчкало јато патака.

„А где је бела кућа, мамице?“ питао је Павле, коме се све то ни мало није допадало.

„Иза градине“, одговори мати. Њен је глас имао неки необични промукли звук, а њена рука опколи његову тако чврсто, да је готово узвикину.

Сада зађоше за угао оgrade од градине, и пред Павловим се очима створи проста, двокатна кућа, густо осен-

чена липама, ни мало или врло мало необична. Па није из близа ни изгледала тако бела, као из далека.

„Је ли то?“ упита Павле отегнуто.

„Јесте, то је!“ одговори мати.

„А где су стаклене кугле? а где сунчани сахат?“ упита он. Намах га обузе воља да се заплаче. Он је све то замишљао хиљаду пута лепше; да су га обманули и за стаклене кугле и сунчани сахат — не би било чудо.

У том тренутку појурише на њих два врана ново-фундландска пса са потмулим лавезом. Он се склони иза хаљине материне и поче викати.

„Каро; Нерон!“ повика нежан дечји глас са кућних врата, и оба несташка појурише сместа у правцу гласа, радосно урличући.

Појави се мала девојка, још мања од Павла, у ружичастој сукињи, око које се беше обавио шарени појас. Имала је дугачке, златасте витице, затурене назад полукружним чешљем, и фини, уски носић, који је носила нешто повисоко.

„Желите ли да говорите с мамом?“ упита она нежним, меким гласом и насмеја се при томе.

„Зовеш ли се ти Јелисавета, дете?“ запита је мати.

„Јесте, ја се зovem Јелисавета.“

Мати пође да загрли туђе дете, али се уздржа и рече:

„Хоћеш ли да нас одведеш својој матери?“

„Мама је у градини — пије баш каву —“ рече мала значајно — „па бих Вас провела око забата, јер ако отворимо собна врата са сунчане стране, навалиће одмах пуно мува.“

Мати се смешкаше. Павле се чудно, да му то код куће још никад није падало на ум.

„Она је много паметнија од тебе“, мислио је.

Уђоше сада у градину. Била је много лепша и већа него она у Мусајену, али о сунчаноме сахату нигде трага. Павле је имао неодређену представу о томе, као о великој, златној кули, на којој је била округла, сјајна сунчана плоча место плоче на сахату.

„А где је сунчани сахат, мамце?“ упита он.

„Показаћу ти га после“, рече мала девојка брзо.

Из хладњака изиђе висока, витка госпођа, бледа, болешљива лика, на којем беше нешто од неисказано благога осмејка.

Мати врисну и баца се гласно плачући у њена наручја.

„Хвала Богу, што сте ми једном дошли“, рече страна госпођа и пољуби матер у чело и у образе. „Верујте, све ће сада бити добро — Ви ћете ми рећи, шта Вас тишти, и не знам шта би морало бити, да Вам не могу помоћи.“

Мати утре сузе и насмеши се.

„О, то је само са радости“, рече она, „мени је већ тако лепо, тако лако, што сам само у Вашем друштву — тако ме је јако вукло к Вама.“

„И збиља нисте могли долазити?“

Мати жалосно махну главом.

„Јадна госпођо!“ рече госпођа, и обе се дуго погледаше право у очи.

„А ово је можда чак моје кумче?“ повика госпођа, показујући на Павла, који се био сакрио у материну хаљину и сисао при том палац.

„Пси, извади прст из уста“, рече мати, а деца, љубазна госпођа подиже га у крило, даде му кашику меда — „као мамац“ како она рече — и запита га за нејакне сестрице, за школу и много других ствари, на које баш није било тешко одговорити, тако да се на послетку осећао готово лепо на њену крилу.

„Па шта већ све знаш, мали човече?“ запита га на послетку.

„Умем звиждати!“ одговори он поносно.

Љубазна се госпођа гласно насмеја и рече: „Па, деде нам нешто одзвжди!“

Он намести усне и огледа да звижди, али не успе — беше опет заборавио.

Тада се све смејаху, љубазна госпођа, мала девојка, па чак и мати; њему пак од стида ударише сузе на очи, бацао се ногама и рукама, тако да га госпођа спусти са крила, а мати му рече прекорно:

„Ти си неучтив, Павле!“

Он пак оде иза хладњака и плакаше, док му не приђе мала девојка, па му рече: „Та остави се, немој то чинити. — Неучтиву децу Бог не воли.“ Тада се опет застиде и утре сузе рукама.

„А сад да ти покажем сунчани сахат“, настави дете.

„Хајде, па и стаклене кугле“, рече он.

„Оне су већ давно разбивене“, одговори она, „једну сам прошлога пролећа разбила каменом, а другу је оборила бура.“ Па му показа места, на којима су биле.

„А ово је сунчани сахат“, настави она.

„Где?“ упита он, обзирући се с чуђењем. Били су стали пред сурим, неугледним диреком, на коме беше утврђено нешто налик дрвене табле. Дете се насмеја и рече, да је ово.

„А пхи!“ одговори он зловољно, „правиш ме будалом.“

„А што бих те правила будалом?“ упита она „када ми ниси ништа учинио на жао?“ Па онда потврди још једном да је то сунчани сахат и ништа друго; па му показа казаљку, јадно, зарђало парче лима, које је вирило из средине табле и баш бацало сенку на број шест, који поред других беше прикован на табли.

„Баш је то глупо!“ рече и осврте се.

Сунчани сахат у градини беле куће било је прво велико разочарење у његову животу. — — —

Када се са својом пријатељицом вратио хладњаку, застаде онде великога, плећатога господина с два велика залиска, који је имао на себи сивозелен ловачки капут и из чијих очију као да сиваху варнице.

„Ко је ово?“ упита Павле, плашљиво се кријући иза своје пријатељице.

Она се насмеја и рече: „То је мој отац; чујеш, немој се плашити од њега.“

И она, гласно кличући, скочи страноме човеку на крило.

Он се замисли, да ли ће се он икада одважити, да своме оцу скочи на крило, и закључи из тога, да сви очеви нису једнаки. Човек у ловачкоме оделу миловаше своје дете, пољуби га у оба образа и допусти му да му јаше на колену.

„Погле — Јелисавета је добила другара“, рече страна, љубазна госпођа и показа на Павла, који, скривен у лишћу, плашљиво гледаше у хладњак.

„Ходи овамо, сине!“ рече човек весело и пуцкаше претима.

„Ходи — ето на другоме места и за тебе“, викну дете, а када се с увезверена погледа плашљиво довуچه до матере, ухвати га страни човек, посади га на друго колено и сада наста јахачка утакмица.

Беше га прошао страх, а када на сто изнесе тек испечене колаче, прихвати се добро.

Мати га поглади по коси и постара се да не поквари желудац. Говорила је врло тихо и једнако с обореним очима преда се. А затим допустише деци да оду у шипражје да беру купине.

„Је ли теби збиља име Јелисавета?“ упита он своју пријатељицу, па када му она то потврди, рече јој како му је чудно, да се она зове исто као и његова мати.

„Па она ме је крстила“, рече дете, „она ми је кума.“

„Па што те није пољубила?“ упита он.

„Не знам“, рече Јелисавета жалосно, „можда ме не воли.“

Али да није смела, тога се не сети ни једно. — — —
Почело се већ смркавати, када децу позваше натраг.
„Морамо кући“, рече мати.

Он се при том врло ожалости, јер му се тек сада почело допадати.

Мати му намести јаку, па рече: „Тако, а сада пољуби руку и реци хвала.“

Учини, како му је заповеђено; љубазна га госпођа пољуби у чело, а човек у ловачкоме капуту подиже га високо, тако да му се учини да може полетети.

А сада узме мати Јелисавету у наручја, пољуби је више пута у уста и образе, па рече: „Нека би Бог једном платио теби, дете, што су твоји родитељи учинили твојој куми.“

Као да се свали тешки терет с њене душе, дисаше слободније, а очи јој се засветлише.

Јелисавета и њени родитељи испрчтише њих двоје до вратница; када се мати ту још једном прашташе и муцаше штошта о враћању и небесном благослову, прекиде је човек смејући се и рече, да све то није вредно помена и да не вреди захвалити се за то.

А љубазна је госпођа пољуби срдачно и замоли је да скорим опет дође, или бар пошље децу.

Мати се насмеја бољењиво и ћуташе.

Јелисавети допустише да их испрати још који корак, а затим се опрости, поклонивши се.

Павлу би тешко око срца, осети да би имао још што да јој каже, те потрча за њом и када је стиже, шану јој на ухо:

„Чујеш — ја *и*пак удем звиждати.“ — — —

Када мати и син уђоше у шуму, баш се смрче. Била је свуд унаоколо густа помрчина, али се он није бојао ни најмање. Да му је сада изишао на очи вук, он би му већ показао ко је он.

Мати не прослови ни речи; горела јој је рука, којом је држала његову, а дах јој избијаше из прсију, као уздицање.

И када се обоје упутеше ледином, појави се месец, блед и велики, на видiku. Плавкаст вео био је обавио даљину. Мајкина душица и смрека распростираху мирис. Овде онде цвркуташе птичица у трави.

Мати седе на ивицу опкопа и гледала је на жалосно огњиште, које је било сва њена брига. Тамно се издизаху ивице зграда на поњем небу. У кухињи чкиљаше усамљена светлост.

На један мах рашири она руке и повика неом ледином: „Ах, ја сам срећна!“

Павле се готово плашљиво пружи уз њу, јер још никада није чуо од ње сличнога узвика. Био се толико навикао на њене сузе и њен јад, да му се учини сасвим необична ова радост.

А при том му паде на ум: Шта ће рећи отац, ако сазна за ову походу? Зар неће грдити матер и љутити се на њу још више него иначе? Потмуо га пркос обузе, стеже зубе, затим помилова тешке материце руке, љубљаше их и гуњаше: „Не сме ти ништа учинити!“

„Ко?“ упита она, стресући се.

„Отац“, рече он тихо и отежући.

Она уздахну дубоко, али не рече ништа, већ ћутећи и замишљени пођоше даље.

Сива јој жена беше препречила пут и покварила тренутак расположења. А он је био једини, који је судбина још поклонила госпођи Јелисавети...

Сутрудан издржа тежак час од свога мужа. Он је наружи да је заборавила и на част и на дужност. Пре-

бацти јој да је њено просјачење сиромаштву додало још и срамоту.

Али новце је примио.

V.

Прођоше три године.

Павле постаде тих, скроман дечак плашљива погледа и незграпна понашања.

Био је махом усамљен, и како је пазно близнаке, могао је сахатима седети поред каквога дрвореза, а да не пусти гласа од себе. Био је, што по рекли „цепидлака“, за ситнице обдарен, ситничарски пажљив, тихо у себи премисљавајући дух.

Није се дружио ни с једним вршњаком, чак ни у школи. Није их намерно избегавао, напротив радо им је помагао, и многи од њих приписивао је у јутру пре молитве од њега рачуне или писмени састав, али њихови интереси нису били његови, те се с тога није могао спријатељити са њима.

И батине је вукао у изобиљу. Нарочито се беху истакли као најјачи и најсрчанији, те и најомљенији и најстрашнији, браћа Ердмани, два дрска, ватрена дерања, од којих је много препатио. Били су неоскрини у измишљавању нових несташлука, који су му загорчавали живот. Вацали су му вежбање у пећ, набијали му песка у торбу и пуштали му капу, натакнуту на штап, да плива као барка низ реку. Највећу неправду подносио је трпељиво, само га један или два пута обузе слепи бес. Тада је гребао и уједао око себе као бесан, тако да су се чак и његови много јачи другови мудро уклонили. Први је пут један дечак назвао његова оца „пијанчуром“, а други га пут хтедоше затворити с једном девојчицом у мрачну шталу за краве.

После тога се стидео и дошао сам да моли за опроштај. Тада га тек немејаше, и једва стечени страх од њега опет се изгуби.

Учење му је ишло тешко од руке. Задатак, који су другови савлађивали за непуних петнаест минута, он је једва савлађивао за сахат два. Али зато му је рукопис био као резан, а у његовим се рачунима никада није могла наћи погрешка.

Па ипак се није задовољно ни једним радом, и често га је пута мати изненађивала, како поћу тајно устаје, јер се бојао да је заборавио оно што је научио на памет.

Да ће као браћа поћи на какву вишу школу, о томе се није могло ни мислити. Мати је до душе неко време гајила наду, да и он пође за старијима, чим ови положе испит зрелости, јер је болело материнско срце, да овај један изостане од осталих, али се на послетку и она помири с тим. И било је заиста тако најбоље. — Сам се Павле никад није чему другоме надао. Сматрао је да је у свему ниже биће од браће и већ је одавно дигао руке, да им икада буде сличан. Када би о распуству долазили кући, са кадифеним канама на бујној коси, са шареним тракама преко прсију — јер су били чланови некаквога забрањенога ђачкога удружења — гледао је на њих као на бића из виших светова. Жудно је слушао, када би почели говорити међу собом о Салусту и о Цицерону и о драмама Есхиловим — а говорили су радо о томе, само с тога већ да њему импонују. Али је предмет његова највишега дивљења била дебела књига, на чијем је првом листу била написана реч „Логаритамске таблице“, и у којој су од прве до последње стране били сами бројеви. Бројеви у дугачким, густим редовима, од којих би га ухватила несвестица само када би их гледао. Како ли је учен онај, коме је све то у глави? говораше он у себи, гледајући корице од књиге, јер није могао другаче замислити, него да се сви ти бројеви морају научити на памет.

Браћа су била необично љубазна и снисходљива према њему; када су га шта желез, када су тражили оседлана коња или особито кренку чашу грога, обраћали су се у

поверењу њему, а њему је особито годило као велика част да им сме бити од помоћи.

Та он се разумевао у кући, као да је он сам домаћин; њој је било посвећено све његово старање.

Шта ли је то било, што га је тако рано начинило вредим? Да ли потреба да помогне усамљеној матери, која га је тако рано посветила у све своје бриге? Да ли је то био његов особени дух који је размишљао, борио се и гледао у будућност?

Врло често, када би седео, напакћен на сто — јер је и у покретима био као одрастао човек — помишљала би га мати својом храпавом, огрубелом руком по челу и по образима и рекла би: „Начини пријатно лице, сине, радуј се, што још немаш брига!“

О, имао их је он пуно! Бриге су биле нераздвојне д њега, као његово месо и његова крв. — Да ли ће се утра опет паћи кокош, које је данас нестало, како ће на кузаша дејствовати маст коју је отац јуче донео из града? Да ли је сено било већ довољно сухо, пре него је преврнуто, и како ће чворци под кровом одгајити младунце, а да их не ухвате матке?

О свему се дао у бригу. Брига му је била урођена, само се сам за се никад није бринуо.

Што је бивао старији и разумнији, све му је јаснији био поглед у рђаво газдинство, које је напустио његов отац, и опет би му се врло често отимао из груди уздах: „О, да сам већ велики!“ Страх од очевих излива гнева није, природно, допуштао да искаже своју бојазан, а када би се некада и одважио, да је искаже матери, погледала је она плашљива погледа по соби и узвикнула би уплашена: „Ђути!“

Па ипак је отац врло добро уочио, на што беше упућена мисао његова сина. Називао га је „џушкалом“ и дирао га тиме, чим би га спазно. И то у својим светлим часовима, као што се разуме по себи, а у злим часовима тукао га је — рифом, бичаљом, кајишем — што му је баш било при руци. Али се Павле највише бојао саме руке, чији су ударици болели више него сви штапови на свету. Отац је имао необичан начин да шамара. Ударао је по лицу шаком са зглавцима у поље, тако да су нокти и чланци остављали на образима крваву подлиvenu белегу. Овај начин шамарања називао је „утехе за образе“, и када би био намеран да бије Павла, викнуо би му пријатним гласом: „Ходи, сине, хоћу да те утешим.“

Пошто би извукао своје батине, отрчао би обично, дршћући од срама и бола, на ледину, и звиждао је кре. већећи се и ударајући песницом, само да би прикрио сузе.

Звиждањем је обелеђивао како сву своју чежњу, своје детињеске сањарије, тако и свој гнев, своје негодовање. Осећајима, којима његов крути дух није налазио израза, за које није имао речи, чак ни мисли, дао је одушке у усамљености. Звиждећи одважио и неусиљено. Тако је олакшавао својој притешњеној, бојажљивој души. Павло је читаве симфоније — јасне и пске у почетку, све блаже и блаже, па на послетку претанајући их у чежњу и одрицање.

Нико није сањао, каквом се вештином бавио у усамљености и за колико јој је утехе и узвишења имао да захвали, па чак ни мати. Од када је виде да се заплаче једне зимње вечери, када је, не спазивши је, тихо звиждукао за себе, од тада је престајао, чим би се приближила. Чинило му се, да је боли; каква му је сила била дата у тим звуцима, о томе није ни слутио.

Само је био поносит по каткад, када би гледао на беду кућу, што је ипак научно звиждање, и када би му каква фантазија особито пошла за руком, мислио би у себи: „Ко зна, бисте ли ми се смејали, када бисте ово чули?“

Али никада више не спрете никога од њих.

VI.

Од некога се времена Мајерхедер носио с великим плановима. Био је открио да би тресетни мочар, који се ширио око његова имања, могао дати поуздану зараду. Већ је два или три пута, када би му дошао нож под гушу, у крајњој невољи вадио тресет и однео на петоро кола у град. Потајно, сасвим потајно — јер је био одвећ поносан, па се бојао да га не прозову „сасвим обичним тресетаром“. Његови су му људи тада сваки пут донели двадесет до двадесет и пет марака и причали су да би се тако могло зарадити још много више, јер је прип, збивени тресет врло тражена роба на тржишту.

Али се Мајерхедер није могао покренути да се тресетом тако користи. „Нисам се ја никада бавио ситницама“, говораше он, „пре ћу пропасти у велико, него ли ћу пристати да добијем у маломе“ — и при томе се бацао у прса, као какав јунак.

Али му тресет није дао мира. — Било је месеца септембра, после изузетно повољне жетве, када се Леб Леви, услужни пријатељ свих задужених спахија, недељно појави по два, три пута и много нешто преговарао са господарем. Госпођа би Јелисавета сва задрхтала од страха, чим се Јеврејин у своје прљавоме кафану појавио пред вратицама; села би крај прозора и пратила непрекидно све покрете преговарача. Када би видела да јој се муж замисли, пређе је хладно као лед преко леђа, и тек када би се опет насмејао, усудила би се да опет лакше дише.

Није се надала ничем добром, али се не одважи да запита мужа, какви су то послови, о којима ради са зеленашем.

Али је наскоро била на чисто и о томе. Једнога дана после подне опази Павле, како путем из града довлаче чудна нека кола, која су из даљине изгледала као огромни, црни казан за прање на точковима. Нешто, што је личило на димњак, вирило је над њим и клањаше се, као човек који се учтиво јавља, час десно, час лево, како су се кад колебали точкови по неравној земљишту.

Блеуоу је за часак у ово чудовиште, па отрча затим матери, коју журно повуче за скуте пред врата.

Она наднесе руку над очи и гледаше на пут.

„То је локобила“, рече затим.

Павле је сада знао исто колико и мало пре. „Шта је то — локобила?“ упита је.

„То је парна машина, која се може одвући свугде и коју велике спахије употребљавају да им окреће вршилице — а може се њоме и влачити и орати, јер таква ствар има више свате него десет коња.“

„А што је онда вуку коњи?“ упита он.

„Јер се сама не може никуд покретати“, био је одговор.

То није разумео; „али свакако“, мислио је, „мора бити велика срећа, када се има таква ствар са туђинским именом — и кад једном будемо богати —“

У том тренутку улете у кућу отац у великом узбуђењу; имао је на једној нози папучу, на другој чизму, а вратна му је марама била за вратом.

„Иду, иду!“ викну, ударајући руку о руку, а затим обухвати мајку и стаде играти с њоме напред насипа.

Она га погледа крупним, заплашеним очима, као да је хтела рећи: „Какву си нову глупост опет урадио?“ али је он не хте пустити, и тек када близнаке у својим црвенкастим хаљиницама за прање и густим плетеницама дотрчаше из градине, узео њих на руке, допусти им да му играју по раменима и хтеде их пребацити преко онкопа, тако да га је мати једва усрдним молбама уздржала од лудих поступака.

„Тако, жгадијо“, повика он, „радујте се сада и играјте, сада је крај свима невољама — на пролеће мерећемо новце врећама.“

Мати га погледа са стране, али не рече ништа.

Чудовиште се приближи све више и више. Павле је стајао укочено, потонуо у гледање. Затим би погледао у матер, која се јако забринула, и обузе га неизвестан страх, као да сада њаво улази у кућу; али се затим сети, како се сада извршује његова малочасна жеља, те одлучи да приога госта дочека са поверењем.

Међутим су дотрчали и момци и девојке из штале и кухиње. Сви становници салаша беху се начичкали дуж ограда и гледаху чудо које се приближује.

„Али реци ми, шта ћеш с овим?“ запита госпођа Јелисавета на послетку свога супруга.

Он је премеи сажаливим погледом, затим се кратко насмеја и викну: „Да се провозам.“

Госпођа Јелисавета није питала даље. Окренувши се најстаријем слуги, поче њен муж сада износити своје планове; сада ће почети вађење тресета у велико, на путу су већ и машина за сечење и за пресовање, а сутра у јутро може почети рад. Затим му нареди да оде у село и да нађе потребну радиу снагу. Десет радника биће доста за први мах, али се нада да ће ускоро требати двадесет до тридесет.

Госпођа Јелисавета немо затресе главом и оде у кућу — баш када локомобила приспе пред вратнице. — Павле је се није могао сит нагледати и надивити јој се. Иза жутих завртања и ручица као да беше читав свет тајана, простор за ложење са решетком и сандучетом за пепео испод њега изгледаше као улаз у ону ватрену пећ, у којој су позната три човека једном запевају своју песму похвалницу — а тек димњак, високо уздигнут са својим венцем од чађи и са ждрелом, које као да је водило у пакао, у бездан — —!

Павле и не обрати пажњу на маля кола, која дођоше иза овога чудовишта, и у којима је седео Леб Леви са својом риђоплавом чупавом брадом и својим весело жмиравим очима — не обрати пажњу ни на викање кочијаша ни на клицање двају сестрица, које су као бесне обигравале око точкова. Укочен од чуда стајао је ту, као да још једнако не појима, шта се догађа око њега.

Када после уђе у велику собу, нађе матер завучену у угао од софе где — плаче.

Он јој обави руке око врата; али се она благо бранила од њега и говорила: „Иди, види сестрице, да не падну под точкове.“

„Али зашто плачеш, мамице?“

„Видећеш, сине“, рече она гладни му косу. „Умешан је и Леб Леви — видећеш.“

Тада се чисто наљути на матер; када су се сви радовали, што да она седи у углу и плаче? Али и њега сада прође радост, и када виде Леба Левија у дугачком, црном капуту, како иде преко дворишта, најмилије би му било да је могао Кару дати миг, да га ухвати за листове.

Влизнаке су биле сасвим ван себе од радости. Узеше узицу и скакаху бесно кроз градину. Једна је била локомобила, а друга коњ, али је свака хтела да буде локомобила, јер би тада добила на главу очев црни шепир — као димњак.

Пре спавања већ су наделе име новоме чудовишту.

Тврдили су да личи дебелој служавци са дугачким вратом, која је пре краткога времена отпуштена због своје нечистоће, и назваше је по њој „црна Суза“.

Ово име оста локомобили у Мајерхедеровој кући за сва времена.

Другога јутра наста тутањ изнова. Десет најмљених људи били су у дворишту и нису знали шта да отпочну. Мајерхедер је хтео наредити да се машина прво подложи, али Леб Леви, који је преноћио у шупи, само да би зором био ту, изјави да је прво рад да прими откупнину, као што је утврђено уговором, јер у подне већ мора жито продати у граду.

„Какво жито?“ упита мати пребледивши.

Није се више могло крити. Мајерхедер је готово сву жетву, овршено жито, као још и неовршено, продао Јеврејину за стару, изаћалу парну машину. Ликујући одвезе се овај са лепим, пуним прећама. А то је била тек капара, о Божићу ће доћи за остатак.

За тренутак је можда и самога лакоумноснога Мајерхедера обузео осећај клонулости, када виде како високи товари зађоше за шуму, али одмах затим затури руке у џепове од панталона и нареди да се машина без одлагања спреми.

Са чудовиштем заједно дошао је и један човек у плавој блузи, с носем црвеним од ракије, који се називао „ложач“ и одликовао тиме, што је непрекидно јео лука. Говорио је да је то добро за желудац. Овај се човек испрсавао као јунак дана. Стајао је раскречених ногу крај машине, називао је својом „храњеницом“ и миловао је својом синопрном, хранавом руком зарђале гвоздене зидове. Било је то као кад пређе турпија преко турпије. Свакоме који би му се приближио објашњавао је са много страних речи унутрашњи састав „дукманбиле“, како је називао своју храњеницу, али су му морали дати да није, јер је иначе грдио. Ако би пак добио ракије, коју је тражио, разлинежио би се и тврдио, да би пре пристао да му одсеку ноге и руке него ли да га икада одвоје од његове храњенице. Тако ју је заволоо, као своју рођену крв и ценио је хиљаду пута више него ли све људе на свету.

Мајерхедер обилазио је поносно око њега, јер је и овај бисер био његов, и изјављивао је непрекидно да се ту види шта ти је права верност.

Али када је наљало дожити, нигде није било тога превратнога човека. Једва га нађоше у пласту сена — где спава. Када га будише, изјави да је тај поступак мучење људи и с тешком га муком извукше из склоништа.

Ложење машине беше ново весеље. Павле је стајао пред отвором и бленуо је укочена погледа у ждрело, које се разјанило, као да хоће све да прогута. Он се сети старогат многобожачкога идола Молоха, који му је био познат из Са. Писма, и чињаше му се сваки час да на њ пружа две усцајане руке. — Па онда у унутрашњости овога чудовишта наста једно пиштање, час потмуло као далеко шумско хујање, час танко и високо као тихи анђеоки гласови. У вентилима поче пиштати — избијали су млазеви паре — гвоздена лопата зазвече и шуптећи падаху нове гомиле угљена у жар. Наста врева свуд у околи, да ниси могао разумети рођене речи. Ложач са црвеним носом стајао је као краљ, пио је из плоске и удешавао нешто с временом на време на вентилима, вичући неке заповести као укротитељ животиња. Па се стаде окретати велики точак — зур, зур, зур — све брже и брже. Запесеш се од самога гледања — па онда нешто пуче — зазвеча, зафркта — и велики точак стаде — за навек.

У почетку се до душе ложач врло разметао и тврдио, да ће се за пола сахата потпуно оправити штета, али кад Мајерхедер после дводневнога рада навали на њ, да је једва једном сврши с том оправком, изјави осорљиво, да се на таквој старудији нема шта да оправити и да је тамањ таква, да се старудару може продати као старо гвозђе.

„Храњеница?“ Диже он руку од такве храњенице. Није он баш толико спао да се занима још таквом критиком. И тада изјави: — Леб Леви га је пре три дана нашао у једној крчмаци и запитио га, да ли хоће да проживи једну недељу дана као бубрег у лоју; јер дуже тек неће трајати комедија. И само је на такво уверавање пошао, јер да седи више од осам дана на једном месту, то се противи његовим начелима.

Затим га најурише из дворишта.

Сутрадан позва Мајерхедер сеоскога бравара, да разгледа штету. И овај је радио неколико дана око машине, јео и пио за троје и изјавио на послетку, да је њаво у њој, ако ни сада још неће да проради. — Понови се ложење, али се „црна Суза“ више није могла оживети.

Када се око Божића појави Леб Леви да узме и остатак жита, истуче га Мајерхефер његовим рођеним бичањем. Јепрејин се драо као јарац и брзо опет оде. Али наскоро се појави судски служитељ с великим црвенозапечатеним писмом.

Мајерхефер је пеовао и пио више него икада, и на крају би осуђен да плати све трошкове и накнаду за болове. Само се с тешком муком спасе затвора.

Од тога дана није више хтео видети „црну Сузу“. Одвукоше је у најудаљенију стају и ту је остала скривена годинама, а не виде је живо око.

Само је Павле с времена на време узимао кључ и одшуњао се црноме чудовишту, које је све више волео и које му се на послетку чинише као нема, озлоглашена познаница. Тада би опицао све завртње и вентиле, успео би се уз димњак, и узјахао би на казан — или би се вешао о велики точак и покушавао снагом својих руку да га покрене. Али млитаво, као мртавац, кретао се само догле, докле се гурао, па би опет стао.

А када се уморио од рада, склопио би руке, па би мрмљао, жалосно гледајући у мртви точак:

„Ко ли ће те опет оживети?“

(НАСТАВЉЕ СЕ)

Др. РАДМИЛО ЛАЗАРЕВИЋ

НАЧЕЛНИК САНИТЕТА У ВЕНЦИЈИ

У подне 14. децембра пр. год. угасно се живот Д-ра Радмила Лазаревића, а 16. децембра предато је матери земљи тело Радмилово уз такво и толико саучешће грађанства београдског, као да се хтело тиме да покаже, да још није изумрло поштовање које дугујемо људима добра и племенита срца, узвишених карактера и истинског родољубља. И Велика Школа и Лекарско Друштво и Црвени Крст топло су зажалили губитак, који их је снашао смрћу Радмиловом. Јер са пок. Радмилом губимо и последњег радника једне јаке и једине школе која је пре две три деценије у Србији цветала и која је била не само културни представник српске науке, већ и добар одгајивач одличних карактера, савесних радника и примерних родољуба. У животу народном има момената када читава генерација вреди и истакне се више него низ генерација које ће за њом доћи. Тако је коло младих људи, из кога је пок. Радмило, угледајући се на свог учитеља пок. Панчића, дало људе који су искрено и истински послужили својој отаџбини и које се одликовало универзалним знањем и многим другим карактеристикама, какве ето већ велики низ генерација није у стању да покаже.

Из тога су кола најбољи наши лекари, прави и истински свештеници у храму Ескулапову; оно је дало најбоље књижевнике и научаре. Отуда није чудо што се живот сваког члана овог кола кретао паралелно животу осталих, па износили кратку биографију пок. Радмила, имаће се јасна слика тежња и идеала који су цело коло покретали. Сви су они млади и жарки родољуби за Српство, за Србију; већина их је отпочела родољубивим песмицама некад врло лепим, љубавним а другда бурним и патриотским. Па кад се прешло ово прво младићско доба, постали су одушевљени радници и предани помагачи своје владаоцу и народу за време тешких периода, кроз које Србија прође док дође до ослобођења и виших културних идеала. А кад се све ово прешло, онда су, следејући примеру свог учитеља, постали лекари-приповедачи, лекари-ботаничари, лекари-зоолози. Занета диван пример садашњим генерацијама, како ваља одужити дуг народу из кога се поникло!

* * *

Михаило-Радмило Лазаревић родио се 24. септембра 1846. год. у Београду. Родитељи су му Димитрије и Цвета. Ту је свршио основне школе, гимназију и лицеј.

Песничка природа младог Радмила, његови идеални погледи на овај материјалистички свет, његово добро срце и нежна душа већ су у том периоду његова ђаковања јасно избили на видик, па ће такав остати и кроз цео живот, кад и злоба људска и многа пакост саломе и најтврђе карактере.

Мале песмице: При је облак..., Жељо моја!..., Сјајно сунце..., штампане у Лицејци 1863., почетак су једне серије песама, међу којима „Планинске Руке“ штампане у „Вили“ 1867. ваља с хвалом споменути.

Путовања које је Панчић са својим лицејцима предузимао по Србији уродила су обилатим плодом. То је била прилика да се младим људима изоптри ум и поглед а великом учитељу да материјала за научне радове.

И млади Радмило улази у природу с бистрим погледом и нежним срцем за све што живи у природи — црта, која ће му доцније највеће признање прибавити. Ова га љубав к природи одведе на студију медицине, којом је стекао добру основу за доцније фаунистичке радове.

Низ радова: песмица, популарних чланчића и приповедака из овог су периода његова живота. Тада се огледао већим песничким сепом „Пријезда“ и приповеком из народног живота „Јагода“ (Вила 1866).

Од научно популарних чланчића бирао је оне који ће највише на срце и душу читаоца утицати. „Природа по Улиху“, и др.; а нарочито „Срце и душа или Појезија и наука“ у велико су припремили земљиште доцнијем писцу „Јесени“, у коме се песничка машта Радмилова најлепше срела с његовим бистрим оком и нежним срцем.

Исто се може рећи и за његове још нештампане чланчиће: Из траве и жбуна, Зора у шуми, Свиляри, Једна тиха борба, Зима, У пролеће, Ноћ, Васкрс природе, Цвеће и инсекти.

По повратку с медицинских студија у Бечу, Радмило је отпочео као војни лекар. За време ратова за ослобођење и независност био је трупини лекар у јужно моравској дивизији и смедеревској бригади. А у српско-бугарском рату био је начелник санитета у победној тимочкој војсци.

А доцније као професор војне академије, као управник војне болнице, као начелник војног и цивилног санитета, Радмило је био правичан али и строг управљач и представник идеалног лекара: болећина срца, добар саветник, искрен помагач и савестан лечник.

А љубећи жарко свој народ није могао а да се с пуно воље и труда не ода оном делу практичне медицине, који се бави неговањем подмладка његова, децијим болестима. „Појам, задаћа и средства за неговање деце“, за тим „Оједање деце“, још су му у рукопису остали.

Из тог су доба и многи чланци било у Ратнику, било у Народном здрављу или Архиву за лекарство. У свима је овим списима Радмило један донста и драгоцен сарадник: он је умео да пише. Његов је стил лак и прецизан; његови чланци бирани и прикладни.

* * *

Али песничким душама и поштенним људима често није место у овом материјалистичком свету. И Радмило је осетио сву горчину овог живота и захватио клицу болести која га тако прерано у гроб отера.

Срећа што је имао тих и нежан породички живот и љубав к природи у којој је све искрено и истинско, што се човеком не зове...

И тако се Радмило, осетив горчину коју му људи спремише као награду за његово пожртвовање бојним и изнемоглим јунацима и ђацима, сиротињи и богатим, сав

предаде једном послу, који му у часовима најтеже душевне борбе крепилаше снагу да истраје и духом не клоне. Оно у природи што живи животом који се анђелима приписује; оно што живећи не доспе и не зажели да пише, чита, и говори, већ пева, ауји или и нема кад ни гласка да пусти, толико му је мило кратки живот у овој природи — то постаде предмет, који је нашег Радмила од сад почео стално да занима. Шарени лептирићи, вредни мрави, нежне бубице по пољима, луговима, вртovima и планинама, зажалиће за добрим Радмилом, њиховим добрим познаником и пријатељем. Јер сад немају тог искреног пријатеља, који их је обилазио од раног пролећа па до позне јесени; који се о њима очински бринуо, имена им давао и као становнике Србије описивао. Нема им више Радмила да их од безразложног утамањивања брани и чува и делом и пером, као што је он учинио у једном чланку, који млађим природњацима може за модел да послужи.

И дуго ће још времена проћи а нежне бубице и шарени лептирићи очекиваће чика-Радмила кад пролеће сине, да му као жртву науке принесу по ког свог члана, а у јесен да му захвале за све што је за њих тога лета учинио...

Радмилу је, као и велики му учитељ, лекар-зоолог. И ако оптерећен многим дужностима и ако нежног здравља, он је увек у природу улазио да се после свакодневног рада разгали а кући долазио с рукама пуним материјала. И тако је Радмилу тихо и нечујно, али стално и промишљено, сакупио, уредио и детерминисао једну за сад једину збирку лептирова који у Србији живе, и тек је у последње време отпочео публиковати, али га на жалост смрт отрже баш сада, кад је плодове свог мучног и трудног рада отпочео да збира.

Скроман како је само он могао бити, Радмилу се јави једним списом који наиђе на највеће признање, не само код нас него и у туђини. Охрабрен са свију страна и почаствован нашом Академијом Наука, поче публиковати у Академији резултате својих дугогодишњих истраживања о лептирима српске науке на начин који се може сматрати као одличан.

Дубоко и свестрано познавање литературе, савесно и исцрпно истраживање, необична прецизност и леп стил, одлике су ових његових радова. Колико нада, колико и одушевљења за овај посао уништи ова приа смрт!

За њиме су, поред многих омањих чланака, остали у рукопису Грађа за Лепидонтере Краљевине Србије и О лептирима у опште.

Његов губитак млада биолошка наука у Србији највише осећа. Сваки ко га је познавао жали у њему човека ретких подобности, племенитог срца, одличеног поштења, савесног радника пуна идеала за све што је лепо, чисто и узвишено.

Нека би живот Радмилов био пример онима који сад тек настају...

— Ж. —

Штутгарт, јануара 1900.

(„Jugend von heute“, eine deutsche Komödie von Otto Ernst.)

Прва, колико јака толико и изненадна атака, тако званог „модерног“ правца на пољу западне литературе, прошла је, и изненађени, а због те изненађености и запрепашћени приврженици „старог доброг времена“ у литератури, употребљују ту паузу да дођу к себи и да се саберу. Један по један од запрепашћења занемелих јавља се опет на попришту, испочетка веома обазриво и као сондирајући расположење публике, па затим све слободније и — ако немате шта противу ове речи — све дрскије. — Али сви ти покушаји да се „модернима“ затегну

дизгини остали су до данас само покушаји, и ако се овај правац сам по себи не преживи, противници га зацело неће упропастити, бар не, ако и даље иду правцем којим су пошли. Изузимајући неколико донета духовито и озбиљно написаних дела, есеја и критичких студија управљених противу Ниче-а, Метерлинка, Хауптмана и других, које с правом и без права трајају у „модерне“ и оцеве „*Uebermensch*“-а, све остало нити вреди нити се у опште може узети као озбиљна критика, пошто се све креће у границама карикатурног и лажног сликања модерног правца. Не познавајући идеје тога новог правца и немогући га због тога ни са успехом сузбијати, многи осредњи таленти и писци уображеног талента прибегавају карикатурном и лажном сликању, рачунајући на старо опште познато средство којим се одсутни противник у очима публике, која се задовољава моментаним утиском, увек победује: Учини противника смешним, ма и на рачун истине, и ти си победио.

Један такав писац, који се потрудио да карикатуром и лажним сликањем прикаже широј публици „модерне“ људе, не само као смешне но и као за друштвени морал и поредак веома опасне индивидуе, јесте и Ото Ернст са својом комедијом „*Данашиња Омладина*“. И он је, немајући у себи довољно снаге ни спреме да озбиљним фактичким разлозима — а ових има — докаже публици непотпуност и штетност овог новог правца, прибегао познатим карикатурама из „*Jugend*“ а. — Пролазећи кроз Минхенске улице често сте пута сретали по неког човека дугачке косе и шиљате брадице, са шеширом талијанских бандита, са сомотским оделом и генијално везаном вратном марамом. Аке се са таквим човеком упустите у разговор, онда ћете доћи до закључка да је то зацело неки чувени вештак којем сликарство у малом прету лежи, а он ће вам надугачко и нашироко доказивати како је Антон Вернер или Арнолд Беклин (зависи од „школе“ којој ова вама непозната величина припада) један обичан мазало и ништа више. Почнете ли се код пријатеља распитивати о овој величини, онда ћете свуда наићи на исто непознавање. Прођите све сликарске галерије, претурите све каталоге, обиграјте све продавце слика, нигде нећете наћи његово име, и тек једног дана ви га видите на неким мердевинама како дотерује какву касинску или кафанску фирму... И сада замислите какав би то утисак у вама произвео када би вас ученици и обожаваоци Беклина или Франца Штука најозбиљније уверавали да је онај тамо на мердевинама прави представник школе Антона Вернера, Бекера или Книле-а; или обратно: кад би вас приврженици ових последњих уверавали да је онај пропали, или боље рећи, у уметност залутали молер, достојни представник Беклинова или Штукова правца. Такав утисак, као што би овај био, производи у познаваоцу модерне литературе ова комедија Ота Ернста, која се у главном овако одиграва:

Најстарији син једне филистарско-чиновничке породице, која живи у једној северонемачкој поморској вароши, враћа се као лекар дома, пошто је претходно изашао на глас својим проналаском бацила шарлаха. Отац се већ побринуо да му изради место асистента, а мајка пуна поноса не зна шта ће од радости, што јој син остаје дома. Али овај и не мисли на то, он и не мисли да се упрегне у јарам службе, но хоће тек сада да почне „живети“. И сада допустите да за тренутак прекинем.

Случај је ваљда хтео да ми уштеди труд доказивања, како је и сам сиже ове комедије донета неоригиналом, те је у последњем броју „Нове Искре“ изнео пред читаоце Хеденстјернову приповетку „Лекарев божић“, са којом је — можда се и варам — сиже ове комедије блиско сродан. Хеденстјери је писац без икаквих претензија и његове приповетчице имају само једину тенденцију, да забављајући читаоце упозоравају на поједине друштвене слабости, и с тога ће ми сваки веровати кад кажем, да он у своме „Лекарев божић“ није цаљао на „модерне“, који се у осталом, када је та приповетка писана, нису

били ни родили. Али је његов лекар ипак дошао дома родитељима са истим оним осећајима и утисцима као и Ерстов лекар Херман, тако да, хоћеш нећеш, мораш доћи на помисао да је све оно што Ерст у својој комедији приписује „модернизма“ и „*Uebermensch*“-има, постојало и онда кад ових створова није ни било. Али докле се у срцу Хеденстјернова лекара његова у туђини застала љубав према старим родитељима, дому и другарици из детињства сама по себи, као што је и природно, буди и развија, ослобођавајући га туђинштине, дотле Ерстова лекара мора да спасава његова другарица, али не љубављу по на једним за данашњи морал донета чудноватим начином.

Хеденстјернов је лекар донео великоварошке утиске, као што је то и природно, али Ерстов Херман донео их је оваплоћене у очев дом. Он је са собом у госте (?) повео и своја два пријатеља — два своја демона — који су прави правци представници „модерног“ и „*Uebermensch*“-а — по појму писца комедије. Један је од њих елегантан блазиран литерарни „гигерл“, нешто између „*Fliegende-Blätter-Uebermensch*“ и Судерманова Вили Јаникова, више ово прво по ово друго. Други је неки отрцани кафански литерат — што рекао Харден: „литерарни кули“ — који се поноси својим генијално прљавим оделом као горе споменути мазало својом дугом косом и сомотским капутотом. Као и Хеденстјернову лекару тако се и нашем Херману почиње срце кривити у родитељском дому, те које ово а које поново пробудена љубав према његовој другарици из детињства — јер и овај лекар као и онај, има своју другарицу коју је као гимназиста љубио, само с том разликом што је другарица Хеденстјерновог лекара, Јулија, скромно чедно девојче, а другарица Херманова, Клара, девојка која је „протудирала свет“, а шта то значи кад девојка „студира свет“ то ми, који смо као туђини годинама живели у Немачкој и као објекти за такво студирање служили, најбоље знамо — дакле, нешто љубав према родитељима нешто пробудена љубав према Клари учинише те Хермана почеше да тиште оне које га везиваху за она два „модерна“. Али Ерих Гослер, онај демонски елегантни „*Uebermensch*“ не пушта га из својих канџа: са највећим цинизмом доказује и уверава он Хермана да су љубав према родитељима, брак, друштво, морал, и т. д. трице и кучине, т. ј. предрасуде којих се сваки слободан и паметан „модеран“ човек отресе. И можда би Херман пронао у море модернизма, да се не јавља прави „*Uebermensch*“, „*Uebermensch* у сукњи, који га спасава. Паметна Клара, која је „студирала свет“, решава се да спасе родитељима сина а узгред и себи младожењу. И она то врши врло резолутно, али на начин којим ће се — ако се исти код свију девојака уобичаји — тешко моћи сложити морал друштва које писац жели да спасе од модерних. Она посећује блазираног „гигерла“ Ериха у његовој соби, умиљава се, улагује се, ласка му све дотле, докле он, мислећи да има посла са „једномислеником“, не учини оно што би и сваки „антимодерни“ учинио: да узме Клару за се. Разуме се да је она то и чекала, па да га онда покаже Херману у правој боји. То бива, и комедија је свршена. Херман спасен од таквих пријатеља, жени се и остаје дома... Мислим да није потребан коментар, јер ће се и без њега сваком читаоцу, као и мени, само по себи наметнути питање: А ко ће га спасти од насноца?

Ј. Адамовић.

† Др. Радмилко Лазаревић. — О овом честитом Србину, марљивом књижевнику и савесном лекару говори се у овом броју опширније на стр. 58.

Хиландарска застава (поклон Њ. В. Краља Александра I српској царској ларви Хиландару). — Поред нарочитог чланка о овом краљевском поклону, напомињемо још да лева од обе слике представља краљевску а десна црквену заставину страну.

Српски државни грб на манастиру Хиландару. — Овај се грб налази на припрати коју је дозидео, на уласку са западне стране, кнез Лазар. Припрата је у истом стилу као и садашња саборна Хиландарска црква (уа коју је и дозидана) што је подиже краљ Милутин.

Нија нам познато да су српски хералдичари опширније писали о овом грбу. Помињат је само, а верну му слику првином доноси „Нова Искра“. Сликач Паја Јовановић употребљено је овај грб врло срећно на крсташу барјаку у својој слици Војско Југославије.

Манастир Хиландар. — Слика представља целокупни изглед ове српске царске ларве, те због тога се и не види, како би требало, сама црква. Због тога је у чланку г. Љ. Ковачевића опширнији опис саме цркве које ћемо слику ускоро донети.

Црква Св. Краља у Софији. — Границе своје белешке је српски народ највише краљу својом, а поред ње, врло радо, и светим храмовима у које полагаше своје велике синове, као у кућу вечиту. Од Хиландара до северних изданака Фрушке Горе, од цркве Дамације до данашње бугарске престонице поканана је земља српском краљу над којом се данас у многобројним задужбинама кандила пале у знак захвалности и као израз сталне наде за лепшу и срећнију будућност.

У Софији, данашњој бугарској престоници, одмарају се у цркви Св. Спасе моћи Светог Српског Краља Милутина, који, како вели Јаков Дукаревић у својој хроници (II изд., 63. стр.) „бееше сачувањем у Св. Стевану код града Засчана, одакле је за тим пренесен у Свету Марину у Софију, где се још чува цео са дугом ланком по грудима, кога сам ја више пута својим очима видео“.

Није нам познато да ли се тачно зна кад је подигнута ова црква, коју представља наша слика. Према горњем запису биће вероватно да је Свети Краљ почивао у којој другој Софијској цркви из које је доцније пренесен у ову садашњу, јер храм посвећен једном имену, носи то име докле се год у њему не би пропало по обредама друге које вере.

Колико је поштован овај српски светитељ нарочито у Софији и њезиној околини, има пуно доказа, чак и сваког дана. Ми ћемо навести само један. Пре неколиких година донесе Софијско општинско веће одлуку: да се храм Светог Краља поруши као сметња правилној регулацији. Нећемо нагађати сво разлоге престоничке општине да тако уради, али износимо истину, да је се том приликом узбунило Софијско становништво које у том гледаше смртни грех према Св. Краљу. Становници се у толимама скупљаху око храма да се силом одури општинском решењу. А када се сутра дан ступише небо над Софијом, и када, после незапамћених времена, удари гром у храм више српског светитеља, раздраженост народа, који у том гледаше гнев господњи, узде такве размере да општина Софијска мораде одустати од донесене одлуке.

На слици, која представља унутрашњост цркве, види се на левој страни олтару Њиот Св. Краља који је и за живота „на страшном месту постојао“ у славу српског имена, а који ту дужност ево и по смрти врши.

Македонка. (Сликао П. Туман). — Није ово први пут да су туђински сликари тражили мотива за своје радове у нашем народу. Такан је пример (поред већ неколиких у овом листу) и ова слика немачког сликара.

Македонски рапсод. — Писац ове белешке нашао је старца, чију је оригиналну спољашност битољски фотограф г. Кермеле-Николић насликао, и „Нова Искра“ рада и шири српским слојевима показати, на сајму (вашару, панајуру) Леринскоме. У то доба 14 маја писац се враћао с пута по југо-западној Македонији, специјално с пута по земљишту око Охридског и Преспанског Језера, и нагледно је да што пре стигне у Битољу, док није остао без чега путник не може бити — без новца.

Старац Филип Митре родом је из села Петорака, леринске кназе. По његову казивању имаће 67—70 година. Још је рано ослободило — од ботвица, тада му је било две године. Казује да је у млађим годинама путовао по данашњој и старој Србији, по западној Бугарској и Македонији. Али има више времена, како само оде до Битола и других ближњих места. Кад је упитан: да ли зна да пева, он је с поносом одговорио да би цео месец дана могао казивати песме — „крајски песми“. После рђаве бербе у славноме Св. Верману, седе на обалама Преспанског језера, у који је с толико нада пошва, па наћи на овако богат извор, готово неисцрпан — како пријатно изненађење за писца ових редова! Наравно он није часа часно, већ старца повео у гостионицу, обећавајући му да ће га добро наградити, и да ће добити много више по седећи на сајму, на сунчаној припечи.

Када је старац мало дахнуо душом и разгрејао је чашом ракије, и затегнувши жиче на својој «хеманети» — почео певати, беше прво потребно уверити се да његов језик због толикога путовања није постао мешавина из македонскога, српскога или бугарскога. Али се онашало, кад му је речено, да на говору свога села песме пева, ништа да не меша што је чуо у Србији или где горе у Бугарској, да се он трудио, да чистим наречјем својим пева песме из својега репертоара. Не могући се задржавати у Лерину ради старца, довео га је писан ових редова у Битољ, где му је у гостионици «Београду» у хладовини казивао добри чича Филин пуних пет дана песме. И ако је старац уверавао, да би месец дана могао песме казивати, већ је трећег дана стао одлагати, наговарајући се да не може да се сети и да треба да најпре сам смисли.

Старац Филин несма је и разговорна душа, старост и сиротиња нису убиле у њему вољу за животом. Женио се, има и унучади. Његове песме биће издате заједно с другим дијалектолошким материјалом, који је за време путовања по Македонији сабрао и који ће, ако бог да, бити још више умножен и допуњен новим путовањима по «честитој Македонији».

С. Н. Т.

Гуслар из Босанске Крајине. (Санило Н. Титов). — Суморни су звуци са његових гусала! Он пева стару славу и српско господарство, пева слободу својих предака — а дрхти му танахно гудало у ударицама руди и играју сузе на очима при помену некадашњег доба... Дође му да разбије гусле у тисеће комада, да више не прелуче гудалом преко њих. Али се онет уздржи, онет се даље креће, да гуди, да теши, да блажи и надам крени, јер зна шта су гусле биле данашњој слободној Србији када она у ропству бежаше.

Бегова цамија у Сарајеву. — Гази Хусрев-Бег, неснајести босански паша, који у почетку XVI века владаше овом српском покрајином у Султаново име, један је од најваселужнијих и највицијенијих османлијских представника у Босни. За његова доба подигнута је ова цамија која је после неколиких у Цариграду и Селим-пашаје у Једрену највећа на Балканском Полуострву. У дворшту ове цамије огромна је зграда која осећава раскошни шедриш на ком се врше мухамеданска обредна прања. Унутрашњост храма украшена је раскошним ћилимима, међу којима је од огромног верског значаја један који послаше из Цариграда 1877. године за што веће буђење мухамеданског бојног фанатизма. — Лево, пред главним уласком, турбе је цамијина оснивача Хусрев-Бег; а по њега шедриша стоји тав. а р ш и н т а ш који подиже неки паша као контролну меру за аршин, пошто му додијаше грађанске жалбе да се у безистану (такође Хусрев-Беговој установи) криво мери. — У дворшту је и Хусрев-Бегова саха т и у л а на којој је часовник са 24 цифре. — Поред овозике своје апотеке која занима снажог гледаоца, устали ове цамије има необичног интереса за нас Србе. Нарекла к р и и је вода добила је нарочитог израза у том уставу. Како је ова богомоља у доба оснивања припадала привилегованом делу босанском, а како се знало да је судба променљива, стављено је цамији у дужност да помаже материјално српску сарајевску православну цркву кад год би у невољу пала; а исказана је и жеља, да и српска црква не заборавља ову мухамеданску задужбину, ако би кадгод доживела тешке дане.

Рахметли Хусрев-Бег знао је да је свој својо најпречи, па нам је пре неколико година показао пут којим нам ваља ићи, како ћемо најбоље угодити и Богу и себи.

К Њ И Ж Е В Н О С Т

КРИТИКА

Милорад Ј. Мишровић: Књига о љубави. Баладе и романсе. Београд. Парна Радикална Штампарија. 1899.

Ни мало није нова мисао, и сваки који се подуже бавио једним питањем могао је опазити, како су привидно просте ствари веома сложене, како је бескрајно тешко створити апсолутно, непоколебљиво мишљење, и како се ништа не даје мерити једним, чаршијским аршином. Што се више улази у ствар, нека неизвесност спопада човека; на крају крајева долази се до старинскога шта знам, и човека спопада нека врста стида да каже мишљење за које није сигуран да је тачно. Нигде догматизам, доктринарство, крутост духа нису она-

снији по у књижевној критици, и онај који верује да држу истину у рукама најдужи је од ње, и тог самоуверена најбољи је доказ незнања.

А шта тек значи примењивати ту ограничену критику — која једва може носити то име, јер искључује прву и основну критику, критику самога себе — у тако растегљивом, сунтичном, скоро ваздушастом предмету као што је поезија, нарочито наша поезија! Судити се апсолутно, нема песме која би могла остати читавом, нема мисли која се не би дала изокренути, нема осећаја који се не би дао исмејати. И када се изгуби из вида велики закон релативности, који је можда кључ мудрости, када се у оцењивању наших песничких дела не води рачуна о мршавој и незораној земљи из које она ничу, о ладном и тамном небу под којим она расту, када се међу нашим песницима траже Гете, Бајрон, Иго, Силви Придом, као не онога не о коме се више него по онога који нише!

И ето зашто се нисам много обрадовао када сам једно јутро затекао на столу *Књигу о љубави* са лаконским насловом уредничким: «На рецензију».

Има једна ствар која одмах и у напред јемчи за солидност рада Г. Митровића, то је факат да прва његова књига није наод вреле маште и песничке грознице прве младости, него кристализована поезија више по десетогодишњег рада. Он је био један од првих који су се груписали око Војислава, и први његови радови падају крајем осамдесетих година. Глатке и нежне неснице у *Отаџбини* привукле су оншту пажњу на њега, а доцнији радови по свима нашим књижевним листовима, поглавито у *Делу*, створили су му једно од првих места у нашој младој песничкој школи. Његов добар глас већ је створен, патријарх наше поезије, Знај, дао му је свој благослов, и ја долазим да само поновим оно што је сваки знао: да је Г. Митровић песник од талента и да се наша књига има много надати од њега.

Наслов књиге јасно каже предмет, стар колко род људски и као Ахасвер осуђен да вечно живи, и који је био и биће један од главних састојака поезије. Глад и љубав крећу свет, каже велики песник; нагон за одржавање јединке и нагон за одржавање врсте два су најјача основа и покретача живота на земљи, поновила је природна наука, чије биолошке примене на људско друштво нису ваља најпоузданије. И ако има да се ирешире о ирештају: љубав, широко схваћена, онако сложена, најсложенија међу свима осећајима, моћна синтеза егонизма и алтруизма, по свој прилици ће претегнути. Само, љубав како је ми данас разумемо и практикујемо, — најзад, и осећамо —, није апсолутна, мистична љубав каква је била у цнетним периодима својим. Ми живимо у једној старој цивилизацији, доста знамо — и ако не све, ако не чак ни довољно —, и љубав је за нас или намирне егзистичке потребе, брутална «љубав без фразе», трговинско предузеће, или у бољем случају идеализован инстинкт, у најбољем, код мале елите, душевни и телесни савез два равноврвна бића да заједнички подносе радости и јаде живота. Ми живимо у прозачитном, веома прозачитном буржоаском друштву, у доба у коме су људи као никад одвојени од уметности и лепоте, у доба без боје, без светлости, без великих страсти, када нас је борба за хлеб насупи сву прогутала, све истинила, свима срце исушила. У таквој средини поезија се рђаво осећа, и она узмиче уназад, она тражи хране у класичном Риму и Атини, у браминској и будистичкој Индији, у студеном и магловитом Северу, у загушљивом мистичном Средњем Веку, чак и на звездама, — ма где! ма где! само нека буде ван овога света! како је крикнуо Водерер. Па ипак, ма како да су неповољни услови за поезију у нашој средини, ни један век нема да покаже тако велику и тако обилну лирику као овај кветани-прозачитни, Деветнаести Век. Култ прошлости којим се данашња поезија надахњује не значи да је дошао крај, да је она несагласна са нашој цивилизацијом, то показује само да се још није прилагодила новој средини, као роман и драма, и да још није дошао «човек послан од Бога» који ће јој открити нове стазе и указати нове хоризонте. Како било да било, ако је наш Г. Митровић грешно, он у греху има велике и одличне другове, а, као што је познато, ништа није слађе него грех у лепоме друштву!

Љубав коју нам они оневају, то је љубав прошлости; и наш песник оневао је питешку, трубадурску љубав. Али, ко зна, можда она изгледа само зато већа и лепша што је далеко од нас, можда је ту случај прости оптичке обмане. У Провансу је сунце врело, тако врело да у глави и срцу увек кључа; под овим вечно изазивним и насмејаним небом све се огрће велом поезије, и у оној чистом и провидном зраку неприметно се губи разлика између маште и стварности и лаж се испаравала у поезију. Та љубав можда исто толико одговара стварности колко и приповетке тарасконскога хероја о

Татарима у Шангају и лавонима у Алгиру. У овај мах пада ми на ум неколико *факата*, који можда ништа не доказују, али који дају права да се посумња у рафинисаност тога доба, у осећајну надмоћност његову. Кроничари бележе да се сентиментални витези нису жадали јести људско месо, да је трубадур краљ Ричард Лавонско Срце јео месо убијених Сарацена, да је госпођа срца настелана Раула де Кусија појела срце, не фигуративно, свога витеза и обожаваоца, да је страшни владика Фуак, онај који је у време војне противу јеретика бацао ону крваву реч: „Убијајте, убијајте, Бог ће своје познати“, био трубадур који је могао рећи са Трубадуром Г. Митровића:

... Певом сам песме цвећу, звездама, љубици зори,
Певом сам живот млади и младост, раја део....

Поред тога то отмено друштво, које се растањало у осећају и плаваило у појезији, за дуго није знало шта је то комуља, и једино одело је послало дотле докле не дође до извеснога стања. Најсавршенији образац те љубави, Петраркина љубав, данас нас нагони на милосрдан смеј. Разгледам романсе тога доба које је Барч покупио — узгред буди речено, међу њима је једна која веома описује на нашу народну песму о Царици Милицы и Владети војводи — и, право да кажем, у трепуцима чулне и душевне грознице ја ћу много радије и увек узети Монасана Јаку као смрт и Додеову Сафо него Лепу Египћанину или Лепу Јоланду.

Баладе и романсе у опште нису у стању да покажу главне особине и врлине једнога песника, нарочито лирскога песника. Оне су веома збијен еп, у крупним потезима и импресивним цртама изнесена каква трагична или весела историја. Значајно је да се сви велики песници који су писали ствари те врсте — данас их скоро нико и не пише — нису у њима показали најјачи и најбољи. Гете и Шилер по баладама и романсима једва би прешли границе своје отаџбине, Валтер Скот и Верне ишли би у заборав, за Оде и баладе Виктора Иго још су савременици казали да нису ни оде ни баладе; једини песник који је у њима сјајао био је Виргер, али он је песник другог реда. Модерна појезија је индивидуалистичка, и оно што нас интересује код песника, оно што ствара његову особеност и вредност, то је начин на који он схвата живот, природу, како приима и исказује својне утиске. Без песникове ја, без искренности, појезија губи сву чар, па можда чак и вредност. То је велики и основни закон уметности, то чини међу која дели сликара од фотографа, вајара од ливца, романописца од стенографа при каквој кривичној парници.

Као баладе и романсе, песме у Књизи о љубави скоро су савремене, али као такве оне нису у стању да нам пруже слику талента песникове. Али кроз све проваљачи се песнички осећај, и у овим историјама грчким, шпанским, провансалским, пољским, избије као златна жица у камену права, блиска, чиста појезија. Са задовољством исписујем ово топло место, које нас преноси у топле јунске вечери, када тиче и срца невају, и када ваздух мирише линама и љубављу:

Ноћ савана. С неба ведр
Звездани се зраци шире,
А ружина мирис - недра
По градини бујно мире.
Мирта шуми к'о да стрели,
А јасмина љубав сања,
Све заноси гласак лепог
Славујскога натапевања.
А кад сину месец јасни
Задрхтао цвеће тада,
Осетило полет страсти,
И росната суза пада.
Да а' се тута нека таче,
Зашто му се покој мути?
Иа' то цвеће за то плаче
Што ће скоро увенути?

Када има да говори љубав, љубав од које дах престаје, тело сагорела и која у гроб води, он јој неће дати лакан, отужан, „појетичан“, романски израз, он ће наћи прости и снажни речи које непосредно преносе утисак. У стиху који наводим заменили називи-појетску реч: љубим са обичним и искреним: волим, и шта може бити природније и лепше него речи:

„Казаше ти што и чуше,
Истина је, ја сам крива:
„Другог љубим из дна душе
И љубићу док сам жива!“

Свршетак песме Два витеза од веома је јаког утиска; последња два стиха, без фразе и епитета, без извештачности, тако сликарски представљају целу драму:

А кад мину ноћно доба,
Ложала су мртва оба;
Још крв кваси ране свеже,
А просуте чаше леже.

Што се мене тиче, ја налази највише појезије, истине, живости, осећаја, у оној малој песми од три строфе: *Вида једном ружа једна*. Њу је сам Змај превео на немачки, и то преводјење подједнако чини част и песнику - писцу и песнику - преводиоцу. Последња строфа гласи:

У цркву се свати крећу
Разлеже се песма медна,
А са призе звоно јеца, —
Вида једном ружа једна.

Обична трагична историја о нежном цвету који је увенуо под мразом живота, и цео свет усномена и осећаја, најтање жиде душе наше, и ти болни и тамни звуци мешају се са јецаном звона на прки.

Сличних места има довољно, и ја сам штедљив у навођењу. Мени је само жао што Г. Митровић није проширио своју збирку, што није у њу увео и друге своје песме у којима се његова вредност даје лепше видети и боље осетити. Познат ми је песнички рад његов, и сада ми пада на ум неколико лепих песама у Отаџбини и Јавору: једна од њих тако ми је и сада остала у намети, да се и после седам година сећам свршетка:

И јекну песма весело:
Било га па и није!

Мало је песама на српском језику као што је његова *Посланица другу у Делу*, у којој је тако лепо изнесен живот модерног интелигентног Србина, племенит, чист младићски идеализам, трагична борба идеала и стварности, постојно прлање животом, и најзад над савомљене, измучене душе у немар, перад, благо свакдашњице. Најзад, оне лепе басне у *Звезд* и које тако много и тако угодно кажу.

Стих *Књига о љубави* је чист, углађен, уметнички. Г. Митровић је обратио велику пажњу да му песме буду умивене, у томе је имао право, и то је заслуга наше млађе песничке школе. Јако се греша када се мисли да постоји нескладност, чак и супротност између облика и садржине у појезији. Греше подједнако и они који мисле да је уметност ради саме уметности, да је облик, мелодија, крте, све, и који, са Флобером, тврде да је између два стиха, од којих је један леп и не каже ништа, а други рђав и каже какву мисао, први много претежнији. На тај начин они прелазе ону епну границу која дели појезију од музике, и у претераној ревности руше властити идол. Греше и они који мисле да је садржина све и сва, да је облик споредан и брига о њему да је бесмислица, јер губе из вида разлику која је између појезије и прозе. Између облика и садржине постоји исти однос који између меса и костију, и подједнако је невољско наћи бесмислен стих као и сува дидактика, неспале кости као и слојени сала.

Из стихова које сам горе навео могло се видети како је стих Г. Митровића брижљиво срезан, биран, богат и звучан. Ево још две строфе из *Лене Ванде*:

„Кнегиња лепа, од тога чина
„Много је дана, векова много,
„Ал' овај прстен с она на сина
„У дому моме чуван је строго,
„За круну нико мењ'о га не би, —
„Ал' ја га сада жртвујем теби.“

И Кански мача из кора трже
И ступа прстен у бесу плахом;
Ступадо злато кроз прозор прже,
А куну насу блиставим прахом.
„У твоје здравље, најлепша жено,
И исни куну у здравље њено.“

Подјавно нисам чуо српске речи, и мени је тако мило на глас читати ове снажне, метафне, мелодичне стихове.

Да поменем још свршетак *Трубадура*:

А када зора сине и расне руже рујне,
И светлост дана крене да просја ноћни вео,
Тада ме неће бити и на дну мора сиња
Лежаћу блед и хладан к'о љиљан што је свео.

Прва примедба, и то капитална која би се могла учинити, то је, да местимичан утицај Војислављевог буде мање видан и мање јак. Изгледа да Војислав неустално парализује оригиналност наших млађих песника, и да им не да маћи се у напред. Поминем само Хетеру и Трубадура. Затим, друга једна, много мање важна, и која би прена другом изгледала хиперкритична и педантска, али која је на своме месту код Г. Митровића који се толико труди око свога стиха и чије је осећање хармоније тако јако развијено. Г. Драгиша Станојевић имао је потпуно право када је наглашавао значај акцента у слику, и ова два примера јасно ће показати каква је добит и штета од добре или рђаве акцентуације:

И: И векови што све плене,
Мирно руше тврде стене.

«Кроз сумрачак, погле старче,
«Ево двора суре стене,
«Ту борави драга моја,
«И позива понас мене.»

Једна од главних мана нашега језика јесте често сустицање самогласника, и треба све могуће чинити да се избегне овакав стих:

У свету она хтеде да чаром својим блиста,
И паде к'о у каб кад падне роса чиста...

Правна поезија није вештачко оживљавање туђе жртве и ладне прошлости, од које нас и време и простор бескрајно деле, и која нас никада не може загрејати. Ми не осећамо болове тих људи, ми не разумевамо њихове паде, друга крв струји у жилама нашим, и они ништа не говоре ни нашем срцу ни нашем духу. Поезија, то је наш прости, свакодневни, сирови живот, шарени, мрачни, занимљиви, тужни, слатки, отровни живот! Песник је онај који разуме величанствено струјање његово, који зна оне тајанствене везе које спајају срца људска, који уне да паде оне моћне акценте под којима трепте душе целих нараштаја и векова. Треба бити видовит, знати «неумуштити језик», осећати како трава расте. Има људи који ништа не виде, ништа не осећају, као онај Холандез код Додеа који је из Аустралије донео само један утисак: величину кромишра. Велики и несрећни Гије пореди обичан живот са стеном у пустињи на које је Арион воду извео, са тврдом и суром стеном која поглед замера и у којој је онај који види открио студену и бистру воду која је животом и надом завојила цео један народ. Осетити, разумети, завољети, превести живот, ето у чему је поезија!

Да ли недостају предмети? Ако хоћете прошлост, ето нашега устанка у почетку века, оно беспримерно и епско дело сиротиног раје, куке и мотике, онога народа-мученика који се науцунте од свију кроз четири века кукло и издисао, и који се као светло јутарње сунце једнога дана носисито надишао и затражио своје место на земљи. Ту скоро, у Revue bleue, један странац саопштавајући своје утиске из Србије, подсмехнуо се слабој уметничкој вредности оних слика јунака из Буне које се налазе у нашем Музеју. Није му замерити, јер он није могао осетити оно што нама кажу она овакна, отворена, поштена лица, оне тужне очи расе која је много патила, оне снажне јагодице и дуги курјуци. Не би се подменуло да је знао омирску борбу селака српског, описаног ланком и обувањем оцутом, који се подигао противу царевине која се као пољна раширила у три дела света, да је знао да су ту људи војевали барутом који је у чутурама преко Саве иреничан, да су градове освајали трешњевим топовима, да су архиепископирати у добоме ударили, да се писало барутом растопањеним у води! Не зна он да је у тим чудесним селачким главама клијала некористолубива мисао о националној солидарности, ту идеалну страну Буне, то народно разумевање шта жубори бури и бистра Дрина, Дрина «мећа племенита». Воже мој, какво поље, какви људи, какви догађаји! И такво доба још није нашло свога песника! И тако доне и младе снаге залудно се троше у лажној, ладној, туђој прошлости!

Па ова свакодневна бујница догађаја, нада, радости, болова, р-зочаравања, страсти, илузија, вечита борба између снова и јаве, смели и бујни полети душе која би у небо да прне и тапкања ногу прилепљених на благо земаљско, вечити сеник смрт која нам носи миле и драге и која нас у кућу вреба у најлеснијим тренуцима кратко и варљиво среће, страховита неправда која дава младе и слабе, писак несрећних, сиротних, понижених, угрђених, глад за истином која је хлеб духа, жеђ за правдом која је смисао живота, свети култ човечанства и човечности, племенита амбиција бити на челу победоноснога похода ка напретку, као снежни, чисти, девичански бели врхови планина; бити први осветљен првим зрацима златнога сунца у чијем зраку трепоре наде зоре, среће, светлости!

То нису ни мало нове мисли, још мање каква нови програм, то је осећање, разумевање и вршило све оно што је било велико у поезији и што је било елита свога доба и свога народа, то зна Г. Митровић, то се даје видети и у овим незахвалним песмама; и све ми даје права да се надам, да је ова лепа књига увод у друго, лепше и веће дело.

Дозана, јануара 1900.

Јован Скеранћ.

У М Е Т Н О С Т

ПОЗОРИШТЕ

Краљ Едип на београдској позорници.

22. јануара о. г. давао је при пут на београдској позорници «Краљ Едип» од Софокла. То нам даје повода да проговоримо коју реч о техничкој страни самог комада, и да укажемо на погрешке, које су се том приликом показале.

Дознао сам, да се управља Нар. Позоришта, или сам г. драматург, при сценарају комада за нашу позорницу угледала на једну француску редакцију. Ја у то сумњам; а сумњам у толико пре, што су погрешке биле тако капиталне природе, да се оне не могу ни самој француској позорници приписати, а да и не говорим о немачкој позорници, са којом би се дотични комад могао одлично праредити.

Тамо, где се у позорницама очекује публика, која је бар у извршним преводима читала класике, и са њима преко разноврсних предавања, разгледања научних и уметничких збирка можда и сувише

добро позната — тамо се приређивачи труде да буду што јаснији, да што верније саму ствар представе. А код нас, где и образованија наша интелегенција познаје овакве комаде само по Шеру или којој другој историји литературе, наша позоришна управа је и сувише мало учинила за разумевање самог комада.

За класичну уметност тражи се гомила разноврсног знања, да бисмо је могли разумети и њој се дивити. Не с тога, што би та уметност била нејасна, мистериозна, симболична, или са другог чета; него с тога, што је она нарочито нама Србима у Краљевини и сувише далека, и сувише непозната. Исто онако, као што се на партионском еризму мора обазирати и на најмању ситницу, мора се и при гледању каквог класичног комада на све и сва пажња обраћати. Као што нам се тамо, при свој огромној и неподељеној дужини еризма (159 метара), око не замера посматрајући фигуре или положаје и композицију појединих група, исто нас тако ни грчка класична драма не замера при читању или слушању. Варијација достојних наше пажње има и мора бити и у њој — али њих нема само на нашој позорници.

Поред све поделе на чинове, која је, противно закону грчке драме, унета у ову трагедију, ипак није било првог услова за уметничко дело — није било јасности. Ово, што су грчки трагичари постигали дозаском или одласком појединих лица са сцене, нису код нас постигали ни поделом на чинове. Та подела унета је так више збрке, него што је разјашњавала. — Али и како би се могло недомисливо делити? Та то је један моменат из живота несрећног Едипа, у коме је оличена идеја: све се на свету дешава по вољи богова; ма шта људи предузимали, они судбину, коју им је Темис одредила, не могу избећи. Ова тема и оваква обрада карактеристичне су потпуно за побожнога Софокла, који је послао смрти и сам за Хероса проглашен.

Можда се наша управа бојала, да ће 1530 стихова (јер их толико у трагедији има) бити и сувише мало, да ће време бити и сувише кратко према ценама, које су се морале за поједина места платити, па је с тога по свој прилици на објавима и штампама, да је свршетак око 11, а представа је била још и пре 10 часова свршена. Изгледа ми као да се у позоришту на метар, литар или килограм продаје; или што се као оно на рингашинау према количини плаћеног новца смо дуже или краће време возити. — Ово ме овет подсећа на сличан појам једног нашег уваженог грађанина и научара, коме је величина и колосалност каквог уметничког дела први услов за његову вредност и вредност. — Али, тако је то код нас.

После ове дисекције, завршене над козалом, морамо споменути још и једну нетачност, која мења чак и првобитни број лица у комаду. Две Тивљанке су биле још и у дијалогу уметене, док код Софокла о томе ни помена нема. Ове две Тивљанке могле су чак и кор заменити, али ипак само на нашој позорници.

Кор је представник целог тивског народа. Он је у комаду оно, што ми данас називамо «јавно мњење». Коровој (у објавима «Корисеј» назван!), само је предводник кора, он дакле представља заступнике тивског народа — кор. Софокле је прав унео у драмски кор 15 лица. Ми смо на нашој позорници видели коровоја, 3 члана кора, и ваљда ту треба рачунати и оне две Тивљанке. Овде нечувен и науци непознат факт!

Коровој (Корисеј) говори са краљем само у име кора, у име народа; и само као такав он нам је разумљив; јер иначе нам он изгледа као средњевековна дворска будала, који са краљем сме тако да говори само с тога, што ће му се на чудост одбити. Онако како је коровој на нашој позорници био маскиран, као и његов начин играња подсећао ме је на серију оних дворјана шпанског краља Филипа VI, које је Velazquez тако уметнички унео да представи.

Ова смешна улога коровоја и кора могла се избећи само тиме, да је се према правилима грчке трагедије дао кору, да бар при ступању на бину (јер он није требало да очекује са осталима краља пред палатом, него да уђе тек онда, кад остали народ одлази) свој радом отпева, у чему би се одмах и његова целина и јединство манифестовало. Смешан је то крик био, кад се у IV чину допушта да музика свира и прати говор оне две уметнице Тивљанке, које су нас у својим улогама подсећале на месецарке, које несвесно по улицама блуде и буцају. И на овом је бар месту требало пустити кор, да он те стихове отпева. Али о кору би се могло још много говорити, што ја на овом месту нећу да чиним.

Поред битно непотребних Тивљанака, одмах после првог чина била су непотребна сва она лица, која су пред краљевом палатом са маслиновим гранчицама у рукама скупила да помоћ од краља траже. Краљ их и сам отишавши узимајући на себе дужност да му лека тражи.

Старци у кору, свештеник, иа и саме слуге, мизерно су изгледали. Старци, који су имали да представљају најотменије грађане тивске, изашли су пред нас као погурени просјаци, за које сам се бојао, да само руку не пружи и милостињу не потраже.

Костими су били испод сваке критике. Место првог грчког одела, Јокаста и остале жене имале су некакве алирије и матинеа, без смисла и облика. Ни краљевско као ни осталих мушкарца одело није одговарало захтевима доба и обичаја, који су у комаду заступљени. Не знамо у чему поједини француски, немачки па чак и мађарски комади треба да имају првенство пред Едипом, те да се за гардеробу у овом комаду не беше издашније руке и бољег укуса уз примену научних резултата.

Што се тиче осталих декорација на самој бини, за њих се у опште може рећи, да су биле без смисла, а још мање укуса. Као што су бесмислено биле лампаше, тако су још бесмисленије унутрашњаше. У овом погледу ми смо имали прилику да видимо сметене личности, које једно говоре, а друго раде.

Пошто текста пред собом немам, то ми није могуће ни говорити о самом преводу. Њему бих имао само да замерим употребу неких и сувише драстичних речи.

Преводилац би могао истрајати на својој заноченој раду; али, кад што се и овога пута показало, њему недостаје потребна спрема за такав рад. На њега пада исто толико одговорности за оне мале, козичке и на позорницу управу; јер су обоје показали, колико су мало познати са техником грчке драме. Крајње је већ време да се код нас престане с тим мишљењем, да је класична филологија само познавање грчких и латинских речи, у деклинацији и конјугацији. Нема сумње да су то основи, али за познавање и уживање — а то и јесте крајњи циљ учењу класичне филологије — у једном класичном делу, као што је баш и сам краљ Едип, потребно је свестрано познавање јавног и приватног живота дотичног народа. Такво познавање данашњи начини предавања и учења филологије не даје, а он је у напредним државама (на неким местима чак и у гимназијама) већ давно и давно одбачен.

Ми бисмо жељели, да не само Едипа, него још и друге грчке драме на нашој позорници видимо, а нарочито бисмо жељели Еурипида, али само у савременијем облику, уз употребу оних елемента, које је наука у последње време поставила и утврдила.

Ситније омашко, а њих пуно има, прелазим.

На завршетку морам напоменути за опростење, што сам ја као археолог морао да нимом о једној позорничној представи. У своју одбрану имао бих само то рећи, да сам ја у овом чланцићу додирнуо само оне ствари, које строго у обим класичне археологије спадају, или са њоме у најтежијој вези стоје. То ће ми признати сваки онај, који зна, чиме се класична археологија бави.

Др. Милоје М. Васић.

РАЗНО

Француска штампа о српском преводу Тјерове „Историје француске револуције“. — Велики преводилачки и коментаторски рад Г. генерала Магдаленића није нашао срдца и дочека само у нашој књижевности. Поред једнодушне хвале и признања у српској и хрватској журналистици, говорило се са похвалом о овом књижевном подухвату и у француској штампи. Многи политички листови ласкаво провратили ову појаву у српској књижевности, а журнал „La revue diplomatique“ донесе и нарочити чланак. Не хотећи да коментаришам, доносимо га само у преводу. Он гласи: „Француски утицај и ај у Србији. Више је од четврт века како се Немци и англосаксонско племе старају на све могуће начине и свима средствима да ослабе француски утицај у свима земљама у којима је Француска успела с помоћи свога језика, своје културе, својих традиција и своје цивилизације да створи себи искључан доминантни положај. Пошто се Француска није томе ничим опирала, мада признају да су ова њихова напрезања имала извесан успех и да је француски утицај доиста у неколико ослабљен и потиснут. Али где они нису могли постати у том погледу никакав успех и поред својих најчистијих напрезања, на чак и ставајући у изглед и извесне интересе — то је код Словена у опште, а посебно код Срба. У овим земљама Француска је била а још је и данас најгенерознија, најнапреднија, најхрабрија, најистакнутија у опште, дакле највећа земља у свету. Чиме се објашњује овај отпор свему што је противно француском и ова њихова дубав за Француску? На првом месту: оданошћу народа српског према својим владацима, од којих се један учио у Паризу. Уз то и тиме што је династија Обреновића давала превласт свому француском. Најзад, припадности које су увек српски наученици и писци одавали француским делима. Они су се увек наизјављивали нашим великим писцима или су преводили њихова велика дела, и на тај начин, веома су помагали распрострањивању француске цивилизације, њене генерозности, њене моралне величине и њене славне прошлости. Ето зашто се ни једна друга цивилизација није могла у овим земљама издигнути пред француском. И то ће тако остати све докле докле се год славенски наученици и писци буду наизјављивали француским писцима и преводили их. Недавно један од најистакнутијих српских писца, генерал Магдаленић, дао је својим земљацима прве књиге свога превода Тјерове „Историје француске револуције“ консулства и царства. Историја ове револуције и савио војничке својепоја која дође за њом увек је у највећој мери интересовала све и свакога, како у Француској тако исто и у туђинцима. Ова моћна припадност снага Француске, због тих догађаја и дела великих, на путу је да постане још јача преводом који данас доноси генерал Магдаленић српској публици; јер прве књиге овога дела разграбљене су брзином која изненађује и публика нестрпљиво очекује њихов наставак.

Личност генерала Магдаленића и његов књижевни ауторитет томе су, нема сумње, много допринели. Он је стари професор у Војној Академији и писца неколиких војничких дела. Његова велика компетенција у војним питањима, његове велике ратничке особине и неоспорно место које заузима као тактичар, понекале су, нема сумње, успех овега дела.

Подносећи српској публици ово Тјерово дело, он се, пре свега, постарав да га тако обради, како ће га моћи с разумевањем читати и они чак којих је историјско знање недовољно. У политичком и историјском језику има термина и израза којима су догворемена употребљавана и догађаји дади нарочито одређени, тако рећи технички значај и смисао.

Савио разумљива оном народу у ком су и постојали, значења ових речи неопознати су туђинцима који су без довољне специјалне студије. Да понуди ову иразину преводилац се побринуо да унесе у текст свога превода многобројна објашњења веома корисна и ни-

тересна за српскога читатеља, због којих је превод постао приступачнији и ширим круговима.

Захваљујући томе, као и великој вредности оригинала и извршном преводу Г. Магдаленића, ово монументално Тјерово дело постаће веома популарно у Србији и учиниће да нас мало али јуначки и наменити српски народ, који нам је одан и душом и срцем, још боље позна и још више заволи.“

La forme de la péninsule des Balkans. — На последњој седници Женевског Географског Друштва, која је одржана 26. јануара (н. н.), прочитана је расправа предњег натписа, коју је био послао овоме удружењу њен доносилац из Београда, Др. Јован Цвијић, професор В. Школе. Ова морфолошка студија о Облику Балканског Полуострва изазвала је живо донадање у присутне публици, међу којом је било нарочито дама. Расправа ће се штампати у Меморијама Женевског Географског Друштва.

Историјска предавања о Источним питањима на Слободној школи политичких наука у Паризу. — Из програма овогodiшњих предавања на овој високој школи видимо да су три чувена француска књижевника и професора посветили највећи део својих предмета изучавању источног питања. Тако Albert Vandal, члан Француске Академије, говори о настанку савременог источног питања. О руско-турском рату и о берлинском конгресу. О повлачењу нових граница Црне Горе и Грчке. О уједињењу Румелије и Бугарске, и О македонском питању. — Anatole Leroy-Beaulieu, члан Института, предаје политичку историју главних држава у Јевропи на последњих 20 година, где говори о уставима и странкама, и о разним националним, политичким и друштвеним питањима. Први део овога предавања посвећен је Источној Јевропи. И најпосле Albert Sorel, члан Француске Академије, држи предавања из дипломатске историје Јевропе од 1818.—1878. г.

Félix-Hyppolite Desprez. — У нас је прошла непримећена смрт француског књижевника H. Desprez-а, бив. начелника у францускоме министарству својиних послова и бив. француског амбасадора у Ватикану. Међутим, он је био један од првих учених Француза, који је својим темељним историјским и политичким студијама привукао највише Јевропе на хришћанске народе на балканскоме полуострву и на оно национално врење у Аустро-Угарској о 1848. г. Он је од 1847. г. штампао велики број чланака и расправа о томе у познатој *Revue des Deux Mondes*, које је послао, прерађене и дотеране, архивирају у две књиге, с натписом: *Les peuples de l'Autriche et de la Turquie. Histoire des Illyriens, des Magyars, des Roumains et des Polonais*. Paris. Comen, 1850. 2 vol. in-8, које дело и данас може представљати с користиљу политичар и историчар. Desprez је умро у Паризу 24. септембра 1898. г.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Наши модерни историчари.** Писао Александар Протић, укуковик у пензији. Београд, Штампарија код „Просвете“ — С. Хоровица, 1900. 8-на, стр. 132. — Цена 1.50 динар, или 70 новч.

2. **Мала библиотека.** Свеака 6. и 7. Од српских приповедача: Божићне приче. У Мостару, 1899. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахер и Кисића. М. 8-на, стр. 176. Цена 24. новч. или 60 н. дин.

3. **Милош Велики у служби своје отаџбине.** По оригиналним документима уредно Јован М. Поповић. Пожаревац, штампарија Михајила Костића, 1899. 8-на, стр. 111. Цена 1 динар.

4. **У слободним часовима.** Књига за младеж. Са сликама. Писао Ж. О. Дачић. Београд, штампано у Држ. Штампарији Краљ. Србије. — 8-на, стр. 95. Цена 0.80 динара.

5. **Ženska ljepota.** Rasprava Kuzme Novića. Separatni otisak iz „Sarajevskog lista“ (u 55 primjeraka). — Zemaljska štamparija u Sarajevu. 8-на, стр. 16.

6. **Поменик о тридесетогодишњици Краљевског Српског Народног Позоришта.** (1869.—1899.). Службено издање. У Београду, у Државној Штампарији Краљевине Србије 1899. — 8-на, стр. 100. Цена 1 динар.

7. **Гроф А. Н. Толстој: Васкресење.** С руског превео Јован Максимовић. — Свеака 8. — Сремски Карловци, штампана Манастир. Штампарије. Издање књижаре Са. Ф. Огњановића. — 8-на, стр. 337 — 384. Цена 40 филера.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фог. или 20 дин. у валути. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику „Нове Искре“, Љубићка ул. бр. 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић.

Милош Велики — Штампарија Бојовића и Митића (Кн. Сном. бр. 35.)